СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. XI, св. 5—6.

БЕОГРАД, 1961.

САДРЖАЈ

Научно дело

ИЗДАВАЧКА УСТАНОВА
БЕОГРАД

Слог: „Научно дело“, Београд, Вука Караџића 5.
Штампа и повез Графичког предузећа „Академија“, Београд, Космајска 28.

НАШ ЈЕЗИК

Књига XI Нова серија Св. 5—6.

НАПОМЕНЕ О НОВОМ ПРАВОПИСУ

Појава заједничког правописа српскохрватског језика с разлогом је поздрављена као крупан догађај у историји наше културе и као срећан и озбиљан почетак једног обимног и сложеног али неодложног посла на отклањању извјесних помало вјештачких сметњи и препрека које отежавају нормални ток културног живота и саобраћаја. Пријем на који је наишао Правопис, спремност аутора и преносилаца јавне ријечи да прихвате и оне за прво вријеме — док се створи навика — необичније правописне и нормативнојезичке одредбе — показују да неће бити начелних тешкоћа ни у усвајању стандардизованих стручних терминологија које је наговијестио новосадски договор и које наша култура с правом очекује. Ако су такве свакодневне ријечи као *тачка* и *зарез* могле бити усвојене као заједнички термини, нема се разлога прибојавати да ће уједначавање термина као што су *кисик*, *водик*, *душик* односно *кисеоник*, *водоник*, *азот* наићи на веће тешкоће.

Требало је ово одмах у почетку истаћи и зато да се не би погрешно схватила намјена овога осврта. Наиме, ако ће у њему и бити предложена понека друкчија формулација или ако ће бити замјерено некој формулацији, то никако не значи оспоравање Правописа, него само дискусију о појединим његовим детаљима и предлоге ситнијих (често чисто техничких) ретуша. До новог издања Правописа вјероватно ће морати доћи већ и зато што само једно издање не може за дужи низ година задовољити потребу за једним оваквим приручником, који се свакодневно и врло широко употребљава, а овај осврт је замишљен као прилог послу на том будућем издању или бар као предлог да се неке ствари узму у обзир приликом припремања новог издања. Природно је да један тако сложен и обиман рад као што је објављени Правопис, од којега се захтијева сва прецизност једног правног

текста (уосталом, он донекле и јест правне природе), не може претендовати на дефинитивност свих формулација, па би, чини ми се, било корисно прикупљати преко наших стручних часописа предлоге и примједбе које би могле помоћи при раду на другом издању.

Ове напомене тичу се само првог дијела Правописа — Правописних правила. Што се тиче Правописног речника, за његово иоле систематичније разматрање био би неопходан врло обиман рад, у који ја овом приликом нијесам могао улазити. Јер хтјело се то или не хтјело — приручници карактера и поготово обима Правописног речника неминовно задиру и у друге области језичког (а не само правописног) нормирања. Ако је у једном лексичком приручнику од 70.000 одредница означаван акценат, ако је показивана глаголска и именичка промјена, ако се у њему заузима став према неким колебањима у творби ријечи (рецимо *неизљечив*—*неизљечљив* и сл.) — онда то више није само правописни, ортографски норматив, него у великој мјери приручник са подацима о нормативној лексици, морфологији и акценту. Нарочито су ту обухваћена питања акцента, јер се при толиком обиљу акцентованих ријечи (тим прије кад је показано мијењање акцената у деклинацији и коњугацији) морају обухватити практично све значајније категорије акценатских односа. Према томе, да би се дала оцјена Правописног речника, неопходно би било извршити категоризацију материјала, категоризацију нормативних одређивања — правописних, морфолошких, лексичких и нарочито акценатских — и видјети које се законитости у томе спроводе и треба ли их прихватити немодификоване.

Овдје треба напоменути да би добро било кад би постојао неки предговор Правописном речнику, у којему би се за ширу (најзад — и за стручнију) публику објаснило по којему су критерију уношене ријечи у Речник и у којој мјери неправописна нормирања (нпр. акценатска) у њему претендују на нормативност и обавезну примјену. Одмах се намеће питање јесу ли у довољном обиму спроведени припремни радови за таква нормирања и јесу ли аутори овога дијела Правописа довољно широко и са довољно метода бирано анкетно тијело за нормирање једне у толикој мјери необрађене области као што је рецимо акценат — ово, разумије се, само у томе случају ако неправописна нормирања

у Речнику претендују да буду исто толико прописи колико и правописна правила. Овим се, наравно, ни у најмањој мјери не оспорава велика корисност овакве обраде Правописног речника; ко год је долазио у прилику да се одлучује као за бољи за један или други облик и нарочито акценат неке ријечи, знаће колико су драгоцјени приручници и лексикографски радови појединачних аутора (нпр. Ристића и Кангрге или Бенешићев), па је природно да ће тим драгоцјенији у томе погледу бити један приручник од 70.000 ријечи који је колективно дјело наших најпознатијих језичких стручњака.

С обзиром на то, ове напомене — како је већ речено — ограничиће се на текст Правописних правила и Правописне терминологије. Само се по себи разумије да оне представљају само лични став и личне оцјене аутора. Најпрегледније ће бити ако напомене изложим идући редом према тексту Правописа.

Уз т. 11f: „Називи за ознаку расе пишу се малим словом ... Али ако такав назив значи етнички одређену групу, он се пише великим почетним словом: *американски Црнци*". — Тешко је показати ваљане разлоге зашто треба писати „амерички бијелци" али „амерички Црнци". И јесу ли они нешто етнички одређеније него *Американци* (по садашњој припадности), *Африканци* (по поријеклу), *црнци* (по раси)? Мислим да није потребно тражити ово разликовање, него да треба писати једнако: *амерички црнци и бијелци, јужноафрички црнци и бијелци, Банту црнци* итд.

Уз т. 11а. Можда не би било сувишно поменути и овдје да се и збирне именице од етника пишу великим словом (нпр. *Српство, Арапчад, Србадија, Турадија, Влахалук, Швабурија* и др.). Неке такве именице наведене су у Речнику.

Уз т. 13а: „У осталим географским именима од више речи пишу се великим почетним словом само прве речи и, разуме се, речи у називу које су већ саме по себи властита имена". — Остаје неречено треба ли начело прве ријечи примјењивати и кад дође до инверзије, или треба писати нпр. овако: *наше ријеке теку у три мора — Јадранско, Црно и Егејско; оба полуострва — Балканско и Апенинско; са језера Скадарскога* — итд.

Уз т. 16а: „У називима организација, друштава, установа, конференција и конгреса једино се прва реч пише великим словом". — Остаје непречишћено је ли у случајевима као *Сељачка*

радна задруга у Куйинову, Класична гимназија у Сарајеву — обавезно писање великим словом. Има огроман број назива организација, установа и др. у којима су ријечи употребљене у свом правом, апелативном значењу, тако да не губе природу заједничке именице, придјева општег значења и сл. Заправо, долази до подударања властитог имена и општег, апелативног, описног назива, који не губи своју природу чим се употријеби као званични назив. У потпуно истом смислу, са истим карактером заједничког имена, може се рећи *сељачка радна задруга у Куйинову* и *сељачке радне задруге у Куйинову и другим мјесшима*, или *класична гимназија у Сарајеву* и *класичне гимназије у Сарајеву и Новом Саду* — итд. Исто вриједи и за случајеве као *Закон о избору народних йосланика* (т. 18).

Мислим да би овдје требало примити начело да се не мора писати великим словом такав назив ако се схвата као описни дио текста, ако се у њему не осјећа природа навода, преузете формулације — уз препоруку да се не употребљавају велика слова гдје нијесу неопходна. Правопис, истина, не захтијева изричито обавезну употребу великих слова у оваквим случајевима (прије би се могло рећи обрнуто, с обзиром на т. 16ц: „Али ако се не мисли на одређену установу, него на више таквих установа или на врсту установе, онда се ове именице пишу малим почетним словом“ — међутим, овдје употријебљени примјери нијесу оне природе које и наведени у претходном пасусу) — али се то често спроводи у пракси, усљед чега долази до претрпавања текста великим словима, што није у складу са општим интенцијама Правописа.

Уз ш. 24а: „Уобичајено је да се и појединци у личном обраћању ословљавају са *Ви*. Ову заменицу онда, као и присвојну заменицу *Ваш*, пишемо великим почетним словом“. — Мислим да би било више у складу са начелима логичке интерпункције да се само д о з в о л и (рецимо у свечанијем, званичнијем тексту, или уопште — по властитом нахођењу), а не п р о п и ш е употреба великог слова у оваквом случају. Можда би у истом смислу требало дозволити велико слово и у писању замјенице *ши*, па и замјенице *ви* кад се односи и на више од једног лица.

Уз ш. 24с: „Називи живих поглавара држава када се не спомињу њихова имена пишу се такођер великим словом“. — Да ли је згодно ограничити само на ж и в е? Значи ли то да чим умре по-

главар државе, макар се он из поштовања помињао титулом а не именом, одмах његова титула губи право да се пише великим словом? Мислим да би овдје ријеч живих требало замијенити ријечју савремених а можда би требало рећи: могу се писати великим словом.

Уз т. 26b. Под 4 и 7 наведени су односи *за̑мје̄рка: за̑мјера* и *насије̏цати: на̀сјецати*, а стилизација је таква као да је прва ријеч изведена од друге (у првом случају, међутим, имамо девербативну именицу — као *погрешка* од *погријешити*, *исправка* од *исправити*, а у другом изведеницу од *насјећи)*.

Под 6 и 7 наведени су глаголи *замје́рати*, *намје́штати*, *засје́дати* и други од тих основа као једино дозвољени облици (ако је акценат дуг). Мислим да би и овдје требало дозволити и облике с двосложном замјеном јата (тако се те основе чују у западној Црној Гори), тј. поступити бар на исти начин као са облицима *презир/пријезир*, *пререз/пријерез*, за које се у т. 31с каже: „Али ако когод неку од тих именица изговара с двосложном замјеном јата, он је тако може и писати“.

Уз т. 31—33. Што се тиче замјене кратког јат иза *р* (у ијекавском изговору), озбиљне разлоге у прилог прихватању замјене *е* изнио је у новије вријеме П. Сладојевић[1]. Правопис овдје узима један рекао бих помало вјештачки критериј — има ли непосредно испред *р* још неки сугласник. Сладојевић наводи глагол *резати*, гдје се не пише *ј* иако испред *rě* није било сугласника, а томе се може додати још ријеч *репа*. У сваком случају, непризнавање *е* као замјене јата у ријечима као *рјешење*, *рјеђи*, *рјечица* и сл. изгледа ми као го̏ра̄ одредба, којој основну подршку пружају говори који не показују класични вуковски однос замјена дугога и краткога јат. Тим је теже представницима говора у којима кратко јат иза *р* досљедно даје *е* прихватити случајеве као *противрјечје*, *разрјеђивати*, *разрјешење*, *огрјев* (за ову последњу ријеч рекло би се да има довољно разлога да се призна и облик *о̏гријев)*; требало би, можда, поменути овакве случајеве кад се говори о самогласничком *р* (т. 3).

Требало би се бар оградити у погледу случајева као *резати*, *репа* (код Шулека налазимо и *рјепа)*. Незгодно је што примјери у овом одјељку нијесу акцентовани; могла би се и промијенити

[1] НЈ н. с. IX, 301—304.

стилизација у т. 31, гдје су некако заједно наведени примјери са рефлексима и дугога и краткога јат и гдје стилизација није за ширу публику доста јасна.

Уз т. 43с. Под 1 се међу ријечима у којима се дозвољава само писање са *х* наводи и *снаха*. Требало би се оградити у погледу хипокористика *сна́ја* (уп. *Катарина—Каја, нана—наја)*, који се чује и тамо гдје нема замјене *х* са *ј* (познато ми је то из црногорских говора).

Уз т. 44а: „Ако *х* између два самогласника нестаје, долази до сажимања, па су тако настали двојаки облици ... *подбухао* и *подбуо* (али *подбухла* и *подбухнути)*". — Однос *подбуо—подбухла* сасвим је вјештачки, и питање је да ли се игдје гдје се каже *подбуо* изговара *подбухла*. Питање је и је ли облик *подбуо* настао сажимањем (очекивали бисмо сажете облике *поддбу(х)ā* — у говорима са прогресивном асимилацијом самогласника, или *поддбуō* — у говорима са обрнутим правцем асимилације). Прије ће бити да је *подбуо* аналогни облик према *подбула* и сл., што би значило да оно што је послужило као узор не признајемо, а посљедицу признајемо; оправдано би, према томе, било или дозволити и *подбуо* и *подбула*, или не дозволити ни једно ни друго.

Уз т. 46i: „... каткад на крају речи између *е—а* сугласник *ј* се такође пише ... *идеја, матинеја*. Али: *идеалан, купеа* (ген. једн.), *дефилеа* и др." У т. 155е (одјељак о писању ријечи узетих из класичних језика) понавља се: „Између *е-а* умеће се *ј* само на крају речи, нпр. грч. Medea, лат. Medea — *Медеја*, грч. idea — *идеја*, али *идеалан; трахеја*, али *трахеалан*". — Готово да би срећније било уопште не помињати писање *ј* између *е* и *а* (тим прије што се *ј* у том положају доста јасно изговара ако га има), него га поменути овако кратко и шкрто — поготово кад се не указује на различито третирање позајмица у којима се већ у језику из којега долазе пише *ј* и оних у којима се такво *ј* не пише. У примјерима који се наводе углавном се и не griјеши, а за случајеве као *бејаги, бејадер, бејаз, бејан, бејаниле, бејар* (из Речника САНУ), *ареа*, па и *Корејанац, Гвинејац, Бечејац, плејада* и др. — прије би наведени пропис могао довести у забуну него помоћи. Како да се пише *Ге(ј)а, Ре(ј)а?*

Уз т. 50а: „Ко год дакле није сигуран у правилност изговора [гласа *ч*], треба да погледа у правописни речник, јер су у

њему побележене све такве речи“. У т. 54а тврдња се понавља (поводом сугласника *ћ)*, а такође у т. 60а (поводом сугласника *ђ)*. — Требало би ублажити тврдњу да су с в е такве ријечи пописане (у Речнику САНУ биће нпр. 38 ријечи са *ч* између *влацљив* и *влаш*, а у Правописном речнику има их на одговарајућем мјесту 4).

Уз т. 51b: „Од гласовног скупа *ск* испред споменутих гласова [тј. *е*, *и* или *ј*] настаје *шч*, нпр. *даска* — *дашчица*, али дисимилацијом (разједначавањем) и *шт*, нпр. *воштаница* м. *вошчаница* ...“ — Можда би требало дотјерати формулацију, јер би се из овакве могло разумјети да су примјери као *дашчица* старији него тип *воштаница* (познато је да је у штокавском дисимилација скупа *шч* извршена врло давно: *штица* од *dъščica и сл., док примјери као *дашчица* показују аналошко обнављање *ч)*.

Уз т. 52а. Под 7 је наведен облик *кошчица* као дем. од *костка*. Биће боље рећи „од именице *кост*“ (као и *цев*—*цевчица)*, јер има говора који имају ријеч *кошчица* а немају *кос(т)ка;* тако је, уосталом, и код Вука.

Под 8 се наводи „од именице *Иван* презиме *Иванчић*“. Прије ће бити од *Иванко* или *Иванка*.

Уз т. 55с. Облици *пљешћем*, *стишћем*, *притишћем* биће шћакавизми, и мислим да их није требало признати за књижевне.

Уз т. 56b. Можда је срећније изоставити *корак* (које долази од грч. korakion) између ријечи са наставком *-аћ (глухаћ*, *голаћ*, *пухаћ)*.

Уз т. 55d: „... *Ћирило* од грч. Kyrillos, *бећар* од тур. *бекјар*“. — Згодније би било турску ријеч навести изворним правописом (bekâr) него у ћириличкој транскрипцији (имао сам у рукама ћириличко издање Правописа, па су сви наводи узети из њега).

Уз т. 65а. Под 4: „Ни деминутиви изведени од њих [личних имена] с наставком *-ица* већином не мењају основни сугласник . . . Неки од њих, истина, имају двоструке облике: и *Анкица* и *Анчица*, а неки само облик с променом: *Иванчица*, *Јованчица*, *Дубравчица*“. — Мислим да су и ови посљедњи хипокористици обични и у облику без промјене основног сугласника: *Иванкица* и сл.

Уз т. 65b: „Дакако, од осталих заједничких именица којима се основа свршава на *к*, *г*, *х* без тешког сугласничког скупа, обавезна је промена . . . у *ч*, *ж*, *ш* у присвојном придеву (где га има)“. — Добро би било ипак прецизирати у каквом присвојном придјеву

(уп. *јунаков* и сл.). Јесу ли узвичници иза примјера *јабуков, ручни, сшрежни, ножни* штампарска грешка? Ако нијесу, није јасно чему служе.

Уз ш. 66а: „У претходној је тачки истакнуто да промену *к, г, х* у *ц, з, с* у дат. и лок. једнине помера и тежина изговора сугласничких скупова. Такви би тешки сугласнички скупови били *цк, зг, сх* кад би се испред самогласника *и* морали претварати у *ц, з, с*". — Згодније би овдје било говорити о тежњи да се очува основа, него о тежини изговора.

Уз ш. 72а. Овдје је наведен придјев *конавоски* према *Конавли*. Питање које се при томе намеће начелне је природе, и поставља се отприлике овако: у којој мјери књижевни језик треба да толерише разне дијалекатске појаве у етницима, ктетицима, па и географским именима — или обрнуто: у којој су мјери облици матичног дијалекта обавезни за књижевни језик? Мислим да на то питање треба одговорити углавном овако:

1) Облик географског имена, као праве властите именице, по правилу треба да буде као у одговарајућем дијалекту — ако у књижевном и административном језику није уобичајен друкчији облик (у складу је с овим одредба у т. 44е, гдје се прописују облици *Хвар, Грахово, Ораховац, Ораховица)*. Ипак се може додати да од разних локалних дијалекатских варијаната за име истог појма треба одабрати онај који је најближи граматичким нормама књижевног језика.

2) Придјеве већ по правилу треба прилагођавати законитостима књижевног језика, другим ријечима — они треба да имају наставке уобичајене у књижевном језику, а у додиру основе и наставка треба поштовати начела фонетике књижевног језика. Према томе — не *ћеклицки* него *ћеклићки*, не *микулицки* него *микулићки (Ћеклићи* племе а *Микулићи* село у Црној Гори). С обзиром на ово за облик *конавоски* (гдје имамо дијалекатско сажимање *ао* у *о)* може се рећи бар то да не представља једини књижевни облик.

3) Најсложеније је питање етника, који представљају у извјесном смислу средину између горње двије категорије. Наиме они у великој мјери имају карактер властитих имена, али с друге стране, захваљујући скоро неограниченој продуктивности и утврђеним односима са основном ријечју, показују велику блискост

са присвојним придјевима. Отуда за нормирање њиховога облика у књижевном језику треба тражити неки средњи критеријум. Да ове ријечи немају природу правих властитих имена, показује и третирање страних етника у нашем језику. Наиме, ми више не преводимо страна властита имена, али за уобличавање етника имамо готове калупе, које примјењујемо скоро неограничено. С друге стране, тешко је и незгодно наметати становницима неког мјеста име на које нијесу навикли.

Наш највећи ауторитет у области ономастике — П. Скок заступао је гледиште да „чистиоцу језика не преостаје ништа друго него ослушкивати народни говор и тенденцију при грађењу, тј. одлучити се за онај облик, који говори и употребљава у већини народ или његови добри писци. Према томе, он неће стварати нова етника . . . кад народ тако не говори“. Изгледа да такав став и иначе (понекад са још одређенијим инсистирањем на поштовању мјесног облика) доминира међу нашим језичким стручњацима (уп. код М. Стевановића, НЈ н. с. XI, стр. 2).

Мислим (како сам и раније писао, уп. НЈ н. с. IX, 204) да овај став треба донекле модификовати, и да се не може порицати право књижевном језику да разна уско дијалекатска образовања прилагођава својим законитостима, тим прије што је ријеч о једној изванредно продуктивној категорији творбе ријечи, која своју продуктивност обнавља и освјежава свакодневном творбом етника према туђим именима. Тешко је сматрати грешком ако неко не каже *Грућка* него *Груђанка* (становница Груде), или ако неко у женском етнику на *-уша* тај наставак замијени са *-(ј)анка* — а слично се може рећи и за ријечи *Конавока*, *Кривошинка* (према *Кривошије*, *Кривошијанин)* и друге етнике необичнијег типа творбе. Сем тога, имена мјеста лако се нађу на географској карти или у неком именику, а за утврђивање аутентичног облика многих етника био би неопходан управо дијалектолошки поступак, што се нормално не може очекивати од аутора јавне ријечи. Према томе — хтјели ми то или не хтјели — од етника особенијег облика једино ће они који се често употребљавају у јавној ријечи ширег домашаја (углавном према именима већих мјеста) имати изгледа да продру у књижевни језик и остану у њему једино у том облику, док ће се према именима мањих и мање познатих мјеста изводити етници у складу с језичким осјећањем онога коме такав облик

затреба. То не значи да не треба поштовати аутентични облик етника кад је изведен наставком уобичајеним у књижевном језику (*Айатинац*, *Цетињанин*, а не *Айатињанин*, *Цетињац*) али значи да не треба толерисати облике *Грабјанин*, *Лийјанин* (*Граб*, *Лийа* — села у Катунској нахији), иако Грабљани и Липљани управо тако говоре.

Уосталом, ово и нијесу толико проблеми правописа колико проблеми нормативне граматике.

Уз т. 77. Можда би требало за *ш*, *ж*, *ч*, *џ* избјећи назив предњонепчани сугласници, нарочито у тексту намијењеном широј публици, јер овај термин за те сугласнике има практично само историјску и традиционалну вриједност.

Уз т. 83а и 83b. У овим тачкама поменута су одступања од губљења *д*, *т* између сугласника: *(не)йойустљив*, придјеви типа *азбестни* (изведени од страних ријечи) и именице типа *гимназист-киња*. Одступања, међутим, има и још, и она су помињана у Речнику, али би их добро било и овдје поменути или бар наговијестити да их има; уп. *астма*, *чистка*, *Пристли*, *рестлови* (и иначе код туђих имена и новијих позајмица), *двобраздни*, *одмаздни*, *костни*, *костка* (примјери из Правописног речника — посљедњи, рекао бих, непотребан), уопште придјеви типа *нейремостљив* и др.

Уз т. 87d: „И имена држава сложена од двају делова, не само када је у питању један придевски а други именички део него и када су оба дела именичка, ако њима треба означити јединственост појма који означавају, — она се изговарају с једним акцентом и пишу састављено, као сложена реч: *Југо̀сла̄вија*, *Бело̀-русија* (или *Би̏јела̄ Ру̏сија*), *Чехосло̀вачка*. Ако се пак саставни делови, и поред тога што узети заједно чине један појам, осећају и као два посебна у томе јединственом појму, онда речи које их означавају пишемо с цртицом: *Аустро-Угарска*“.

Мислим да се име аустроугарске државе изговара с једним акцентом и да исто тако представља јединствен појам (комплекснији него *Аустрија* + *Мађарска*) као и *Чехословачка*, и да би требало бар дозволити и писање *Аустроугарска*. Уосталом, спојено или растављено писање придјевског и именичког дијела имена држава и не зависи толико од јединствености појма који значе (*Велика Британија* и *Нови Зеланд* исто су толико јединствени појмови као и *Белорусија*), колико од неких других, аналошких и донекле механичких околности. Промјена значења коју таква

синтагма доживи поставши географско име сама по себи доводи до спајања чланова имена углавном посредно: на тај начин што захваљујући њој долази до конзервације облика прве компоненте *(Цариград, Радоњеждо)* и што се из изведеница — захваљујући јединствености појма — може преузети спојени облик; другим ријечима — двочлана географска имена често се спајају захваљујући посредству етника и придјева (таква ће бити имена типа *Пусто̏поље* и *Бело̏русија)*. Овај други начин спајања оставља трага у акценту. Можда не би било сувишно поменути посредство изведеница у уводној тачки (86) овога одјељка, гдје се износе основни узроци постајања сложеница.

Уз т. 87і. Можда је у сповјевима непромјенљивог дијела имена са промјенљивим *(Хаџи Ђера,* ген. *Хаџи-Ђере)* боље било и у номинативу предвидјети писање са цртицом. Однос *ефенди Мита—ефенди-Мите* тим више изгледа натегнут кад се упореди са *Милић-барјактар* (т. 87k), гдје се и у номинативу пише цртица. Тешко ће бити одржавати разлику и између *Хусеин-бег* (гдје је *бег* титула) и *Ибрахимбег* — гдје се *-бег* употребљава „само из поштовања (или и подругљиво)“.

Уз т. 87т. Мислим да би боља одредба била да се пише спојено *о Никољудне, Јовањадне* и сл. него прописати однос *Никољдан — о Никољу дне.* Облици типа *Никоља дне* не живе као потпуна промјена (инструментал тога типа није обичан), осјећају се већ архаичнима, а у говорима који их добро чувају мислим да се чешће изговарају са једним акцентом. То значи да испуњавају основне услове да се третирају као сложенице, тим прије што се ван те спреге не употребљавају облици типа *Јовањ-* (ретко и облик *дне)*. Преседан за такав тип сложеница (са промјеном првога дијела) имамо код замјеница: *ко̏год—когагод* итд.

Уз т. 90а. Незгодно је међу замјеницама наводити *којеколико* (можда штампарска грешка).

Уз т. 92b: „Бројеви пак који означавају стотине (2—9) по правилу су састављени од по две речи од којих свака има свој потпун облик и посебан акцент: *две стотине, три стотине, четири стотине* . . . Али се ти бројеви врло често употребљавају као сложенице: *двеста, триста* . . .“ — Стилизација је таква да изгледа да се нормалнијим сматра *две стотине* него *двеста*, што не би било оправдано.

Уз т. 94b: „Једино се с облицима трпног (а и радног) глаголског придева када се ови употребљавају у придевској служби — речца *не* увек пише састављено: . . . Књига је остала *непрочитана* . . . Али: Купио сам косу *не ковану*, него ливену". — По оваквој стилизацији могло би се погрешно разумјети да спајање ријечце *не* са трпним придјевом зависи од тога је ли он у придјевској служби или није. Можда би требало поменути да спојено или растављено писање овдје зависи од тога да ли се само одсуство неког својства схвата као особина, или се просто пориче неко могућно својство (односно својство које би се могло претпоставити) — често уз приписивање нечег супротног, друкчијег или јачег *(не . . . него)*. У овом другом случају ријечца *не* обично има посебан нагласак и пишемо је растављено. Исто начело вриједи и код придјева *(Он је непопустљив — Он је не попустљив, него више предусретљив)*.

Уз т. 98. Под ђ стоји: „Предлози *од*, *до* и *за* могу се писати одвојено од прилога за време". — Стилизација је таква да би се могло разумјети да се ти предлози не пишу одвојено од прилога за мјесто, тим прије што у Правописном речнику имамо *дотамо*, а спојеви *до овамо*, *до онамо*, *до недалеко од* . . . — нигдје се не спомињу. Питање је и је ли оправдано различито третирати спојеве ових предлога са прилозима са покретним *а* и са онима без тога *а* (само *докад*, али *докада* и *до када)*. Наиме, и прилози *кад*, *сад* и сл. могу исто тако примати реченични нагласак као и у облику *када*, *сада*.

Проблем разграничавања сложеница од уобичајених израза и спрега и иначе је врло сложен, нарочито кад су у питању разне везе предлога са падежним обликом. Прерастање израза у сложеницу представља постепен и лаган процес, без наглих скокова, па је природно да је граница између двије фазе у великој мјери условне природе[2]. Проблем је у највећој мјери лексичке природе, другим ријечима — поједини случајеви често измичу категоризацији и захтијевају појединачно разматрање и обраду. Што се правописне стране овога проблема тиче, мислим да је начелно

---

[2] Извјесног утицаја на језичко осјећање у овом погледу има и преношење акцената (кад је пренесени акценат силазни) на проклитику. Ово преношење у великој мјери губи продуктивност, и најчвршће се одржава у спрегама које нагињу спајању у прилог, сугерирајући са своје стране језичком осјећању извјесну блискост оваквих спрега прилозима.

боље да правопис нешто касни за стварним развојем него да га претијече. У овом правопису отклоњена су нека ранија претјеривања (можда и покоји случај у којему и није било неоправдано спојено писање) — али би се рекло да и у њему има спојева који су за дискусију, што нарочито пада у очи кад се разгледа мало богатија грађа. Ту би се, чини ми се, могли споменути ови случајеви спојеног писања (у Правописном речнику или и у првом дијелу Правописа): *докраја*, *домалойре* (поред одвојеног), *донедавно*, *заонда*, *заузврат* (уп. на узврат, у замјену и узврат, макар било без узврата, хвала вам за овај меснички узврат, узврат на то није био . . ., као узврат за ону ствар, као узврат Европи)[3], *заунайредак*, *зачудо* (уп. за дивно чудо, за чудо велико и сл.), *изгласа* (уп. из свега гласа), *набоље* (уп. на побољшање), *надебело*, *надушак* (уп. на један душак, у један душак, из душка, у душку, о три душка, од једног душка)[3], *надохват* (уп. на дохвату јој беше, дођу на дохват, на догледу и дохвату, у дохвату, једним дохватом, изашао из дохвата, изишла испод дохвата, ван дохвата, изван дохвата, изван јачег дохвата, јер их је вријеме одбавило од дохвата)[3], *наздравље*, *наискай* (уп. до искапи[3], на „екс“), *наодмет* (уп. нису за одмет, ја бих њима био одмет, што ћу рећи — одмету ти није)[3], *найакост*, *найочек* (уп. на причек, на вересију, на кредит; бољи је дочек него почек, почеком би се спасли штете, ако је добио почек, давати почек, почека може бити, моли за почек, почек је протекао, допусти почек за наплату, тражи почек, испродавало на дуже почеке, на менични почек, рок почеку, средства за која нема почека, дозволио почек, почека ми није, није до почека — и још низ сличних примјера)[3], *найравац*, *найрекид*, *найреклой*, *найрескок*, *найретек*, *найрешу* (*йрѐша* значи потреба или журба, хитање; уп. на журбу, на хитање, на брзину), *найрсте* (бројити), *наруку*, *сруке*, *насмрт* (уплашити), *натроје*, *науйрт*, *науштрб* (уп. на штету; без уштрба, с уштрбом, уштрб претрпели, нанело уштрба, никакав уштрб, на велики уштрб, са све већим уштрбом, без икаква уштрба, уштрба не би имали, што мање уштрба, учињен уштрб — и још доста примјера)[3], *убескрај*, *углас* (уп. у сав глас), *удаљ* (уп. у даљину), *удесетеро*,

[3] Примјери су из грађе за Речник САНУ. Прегледао сам осам ријечи из те грађе (дохват, душак, недоглед, неповрат, одмет, почек, узврат, уштрб), а вјероватно би се и код других случајева нашло грађе која би бацила друкчију свјетлост на питање њиховог спојеног или растављеног писања.

укорак (уп. иду корак у корак), *унедоглед* (уп. у недогледу, од недогледа, вечности недоглед, пусти недоглед, упро поглед плавом недогледу, кроз недоглед плави, по далеку недогледу, у равноме недогледу, недоглед пукла, у пусту недоглед, у плаву недоглед, кроз недоглед кукуруза, у најдаљи недоглед, бекство преко недогледа — итд.)[4], *унеповрат* (уп. кренула у вратоломни неповрат, упропашћен до неповрати, понио у неврат и неповрат, грумен за неповрат баци, у тмурни неповрат, улази у неповрат, све то на неповрат, златна неповрати, вечери тужног неповрата, бацају у неповрате)[4], *упријекрст*, *утутањ* — и др.

Ако се нпр. *узврат* употребљава не само с предлогом *за* него и у другим везама — са истим или блиским значењем, онда би боље било да ни у спрези са предлогом *за* не негирамо именичку природу те ријечи (уп. *без накнаде — без узврата, за накнаду — заузврат)*. Мислим да би се у начелу могло ићи на растављено писање и у неким случајевима кад именица није засвједочена ван спреге са одређеним предлогом — ако предлог задржава своју мотивисаност, ако се осјећа веза са употребом предлога у случајевима који не долазе у обзир за спојено писање. Да поновим још једном: мислим да је у горњим примјерима спојено писање за дискусију, што значи да ово што је речено не треба схватати као изричит предлог да се у свим поменутим случајевима прихвати растављено писање.

Уз т. 98f: „Када се као један прилошки израз и у једном значењу употребљавају по два прилога у корелацији или с међусобно супротним значењем, онда сваки од њих чува свој посебни акценат, па се између њих пише цртица: *кад-кад . . . овде-онде, брже-боље . . . мање-више*". — Мислим да би за оне спреге у којима је семантички развој отишао даље и које се често изговарају и с једним акцентом требало дозволити и спојено писање: *бржѐбоље* (чује се и *бр̏жбоље)*, па и *мањѐвише*.

Уз т. 102. и 121. Мислим да би требало да правопис нормира и питање граница међу посебним реченицама, тј. начелно да одреди који се одсјечци говора могу у правилно написаном тексту писати као засебне реченице (начелно су то реченице или ма колико редуковани искази у којима нема обличко-рекцијских знакова везе са сусједним реченицама, затим реченице у облику какав

[4] Примјери из грађе за Речник САНУ.

има напоредна реченица у напоредно сложеној и главна у зависно сложеној реченици, изузимајући корелативне реченице са паровима везника: *или . . . или, ни . . . ни* — итд.). Постао је некако чест манир насилно пресијецање реченице тачком, на примјер одвајање објекта или друкчијег предикатовог додатка од глагола који допуњава, па би било потребно да се правопис јасно супротстави том маниру. Разумије се, ово не значи да би се људима од пера бранило да и на овај начин покушавају да постигну умјетнички ефекат у тексту са умјетничком претензијом, тим прије што се у новијој књижевности често тежи да се постигну умјетнички ефекти најразличитијим одступањима од нормалног начина казивања (нпр. изостављањем свих интерпункцијских знакова, различитим деформацијама ријечи и др.). Правопис, међутим, није ни замишљен да нормира језичке и графичке експерименте, него нормални, заједнички начин писменог саобраћања.

Уз т. 104с: „Када се у набрајању испред последњег члана . . . налази неки везник, тај се члан, осим у случају ако се нарочито истиче, не одваја зарезом: . . . *У новијој постојбини су морали променити и климат, и веру, и начин живота, и начин управе и суседство*". — Мислим да везник који се понавља испред сваког члана набрајања нимало тјешње не веже посљедњи члан за претходне него било који други члан за остале, па би зарез требало изостављати само кад су два члана — свеједно на којему мјесту у набрајању — по смислу тјешње везана један за други него за остале чланове (нпр.: Ту се могу ставити и двије тачке, и тачка и зарез, и тачка, и црта). У томе смислу требало би случајеве са поновљеним везником поменути одвојено од случајева у којима је везник само испред крајњега члана.

Уз т. 105d. У примјеру: „И, најзад, да завршимо" — мислим да је први зарез сувишан и да обије прве ријечи имају исти смисао и иступају у заједничкој функцији.

Уз т. 105е: „Али ако непосредно иза таквих [модалних и сличних] речи долази која енклитика, она се не одваја зарезом". — Није згодно изостављање зареза изричито условљавати постојањем енклитике. Мјерило би овдје морало бити б и л и с е м о г л а у п о т р и ј е б и т и е н к л и т и к а, а не ј е л и о н а у п о т р и ј е б љ е н а. Једнако је тијесна веза чланова

реченице у примјеру *Вероватно ће доћи* и *Вероватно долази*, или *Најзад су завршили* и *Најзад завршавају*.

Мислим да би и иначе у издвајању уметнутих ријечи и израза зарезима требало оставити више слободе, што би допринијело изражајности интерпункције. Не би требало механизовати употребу зареза у овим случајевима, него оставити могућност да се помоћу њега инсистира на предаху, на друкчијем тону уметнутог израза. Тако у примјеру (т. 105d) *Тако поремећен и болестан човек, уосталом, и не живи дуго* — зарези не изгледају неопходни осим ако се нарочито инсистира на накнадном карактеру ријечи *уосталом*. Чини ми се да је издавање новога правописа била прилика да се даље развију нека начела слободне интерпункције, и да се могло поћи и на одступање од неких „освештаних“ правила употребе зареза. Имам у виду два случаја. Један — обавезно одвајање вокатива зарезом, које почиње да губи оправдање кад се уз вокатив нађе императив. У овоме положају вокатив често престаје да буде „облик који органски није везан ни с једним делом реченице“ и добија у великој мјери службу с у б ј е к т а у односу на глагол у императиву; и не би ли било логичније у примјеру *Полети, песмо, пођите, сунца, на облак сиви* — изоставити све зарезе изузев другог? Уосталом, доста је тешко одредити је ли лична замјеница уз императив у номинативу или у вокативу, или пак у некој компромисној функцији. Други случај имамо у такозваној реченичној инверзији (кад зависна реченица долази испред главне), која понекад и није никаква инверзија ни за какво језичко осјећање (уп.: *Ако хоћеш, дођи; Чим га видиш, дај му то* — итд.).

Уз т. 123. Остало је непоменуто, рекао бих и неријешено, једно питање употребе двију тачака на које често наилазимо—наиме: у којој нас мјери двије тачке обавезују да не прекинемо реченицу до краја набрајања? Често се наметне потреба да се наговијести набрајање које обухвата више пасуса (а сваки је пасус један члан набрајања), или набрајање у којему се поједини чланови (било да слиједе у истом пасусу или да сваки члан захвата један или више пасуса) означавају бројевима или словима алфабета. У пракси се различито одговара на питање могу ли се двије тачке употријебити на крају наговјештаја оваквог набрајања — кад се у оквиру набрајања јављају реченице завршене тачком и започете великим

словом. Мислим да би на ово питање требало одговорити начелно позитивно.

Уз т. 124c: „Али ако су туђе речи добро познате, њих није потребно обележавати наводницима: *Ко брзо суди, брзо се и каје, каже народна пословица. — У шуми где се склонио чу се глас: Није ово свршетак, ово је почетак новог живота*". — Други примјер није срећна илустрација; ако је правописни поступак у њему оправдан (велико слово без наводника), не би се рекло да је изостављање наводника омогућено познатошћу туђих ријечи, него прије тим што је двјема тачкама, великим словом и крајем реченице јасно омеђен навод.

Уз т. 124h. У начелу је добро што је предвиђена употреба полунаводника кад се наводницима жели издвојити дио неког ширег текста који је такође захтијевао наводнике, јер се тим текст чини прегледнијим. Ипак је можда боље било ово предвидјети као могућност а не као обавезни пропис.

Уз т. 124i: „Поред осталих знакова интерпункције завршни део наводника употребљава се . . . иза осталих знакова ако је реченица под наводницима потпуно завршена: *Сви громко узвикнуше: ‚Живела слободна Југославија!' — А он га упита: ‚Када мислите поново у Дубровник?'* " — Рекло би се да овдје није толико у питању потпуна завршеност реченице колико извјестан приоритет упитника — па и узвичника — над тачком (шире реченице захтијевале би на крају тачку, а оне под наводницима упитник и узвичник). Мислим да би отприлике овакав пропис био најлогичнији:

1) Ако и ужа (под наводницима) и шира реченица захтијевају исти знак на крају, изоставља се знак уже реченице, изузев ако је то тачка којом се завршава скраћеница: *Шта је он хтио питањем: „Куда ћеш"? — Навео је стих: „Пас свакоји своје бреме носи". — Биографија му почиње реченицом: „Рођен сам 1920 год."*

2) Ако ужа реченица захтијева упитник а шира узвичник или тачку, изостављају се знакови шире реченице, а тако се поступа и кад ужа реченица захтијева узвичник (или узвичник и упитник) а шира тачку (примјере в. горе).

Оваква стилизација разликовала би се од прописа у Правопису углавном по томе што ставља тачку којом се завршава реченица иза свих других знакова — ако се та тачка не изостави

(због приоритета неког изразитијег знака). Мислим да би исто тако требало предвидјети да мјесто експоненцијалне бројке или звјездице којом се упућује на подтекст буде такође испред тачке, јер се напомена у подтексту односи према реченици углавном као и заграђени текст (а заграда такође долази испред крајње тачке). На овај начин тачка би била у служби основне границе двију сусједних реченица, тј. раздвајала би (ако се не изостави зато што је испред ње употријебљен знак веће изразитости) прву реченицу и све што се на њу надовезује од оне која слиједи.

Уз т. 125f: „Између реченица које се наводе као примери за које правило, а иначе међу њима нема никакве друге везе, пише се прво тачка па онда црта". — Требало би рећи „може се писати", а не „пише се", да се не би тај пропис схватио као обавезан (у многим публикацијама црта у сличним положају изостаје, уп. нпр. Рјечник ЈАЗУ и Речник САНУ).

Уз т. 126б: „Ако је и ономе што је већ у загради потребно посебно објашњење које опет ваља некако одвојити од основног излагања, онда се стављају две врсте заграда: *Ми сада имамо много важнијег посла и великих брига* [*обавештени смо* (*није важно од кога*) *да ће бити рата*] *и зато вас с тиме остављамо саме*". — Мислим да је нелогично шири текст заграђивати угластом заградом а ужи облом. Обла заграда је основни облик заграде, а угласта служи као њена допуна, па би природније било овом другом заграђивати ужи, још накнаднији текст. Не треба се поводити за формалним обичајем у математици; суштински је и тамо обла заграда основни облик, који се први пише, а тек пошто се она употријеби, јави се потреба за угластом заградом. Уосталом, најобичнија је служба угласте заграде издвајање властитих реплика у туђем тексту, па је то добро било и поменути у Правопису.

Уз т. 128с. Овдје су узвичник и упитник кад заједно долазе предвиђени у редосљеду узвичник па упитник. Њихов редосљед, разумије се, нема никаквог практичног значаја, али је обичнији обрнути ред, па га је непотребно мијењати (истина, у Белићевом Правопису предвиђено је „!?", али изгледа да је и у Београду обичније обрнуто).

Уз т. 130b и 130е: „Иза редних бројева, ради разликовања од других бројева, када се пишу арапским цифрама, ставља се тачка . . . Када иза редног броја дође који други знак, тачка се

иза њега не пише". — Начело, овако формулисано, није у складу са духом логичке интерпункциіе; у складу са њом било би прописати писање тачке само кад постоји могућност и нека вјероватноћа погрешног читања, и то и онда кад за бројком слиједи неки други знак интерпункције. Ова могућност забуне и стварна потреба диференцирања доста је ријетка, а најчешће се писање тачке иза бројева своди на чисто графичко кићење (нпр. у писању датума[5]), нимало потребније него рецимо кићење надредним знаковима у старим текстовима. Рекло би се да и сами аутори овога прописа прећутно признају сувишност писања тачке у овом положају кад прописују њено изостављање ако слиједи други знак интерпункције (наравно, сасвим различит по смислу од овакве тачке).

Не значи ово, разумије се, да ће овај пропис изазвати какве озбиљне тешкоће — на сваки графички манир лако се навикнути — и ако се до заједничкога става најлакше могло доћи на овај начин, онда је он добар; ипак стоји констатација да пропис овакав какав је није у складу с начелима логичке интерпункције.

Није сасвим јасно ни треба ли изостављати ту тачку ако слиједи неки знак интерпункције који се графички спаја са наредном ријечју (први дио заграде или наводника).

Уз т. 133. Штампарска пракса усталила је двије графичке варијанте црте: црта одвојена празнинама од сусједних ријечи или знакова — углавном за означавање изговорне паузе — и црта—спојница, без празнина између ње и сусједних знакова, чија се употреба углавном поклапа са оним што је у Правопису издвојено за црту као правописни знак (за разлику од црте као знака интерпункције). Мислим да је у Правопису требало поменути и озаконити ова два графичка начина писања црте; уосталом, слагачи су ову разлику спровели и овдје.

Црта—спојница јавља се у неким случајевима као извјесне врсте претходница или блажа варијанта цртице, тј. за везивање разних случајних спрега које представљају функционално али не

[5] Заправо, у писању дана у мјесецу кад се мјесец наводи именом а не бројем и у писању године. Иначе, кад се цио датум пише бројевима, имамо у ствари механизирану формулу, у којој су се везни знакови одвајали по смислу од интерпункције и имали углавном спојну улогу (писало се рецимо 3.V.1950, или 3-V-1950, или најзад са косом цртом); с обзиром на то, можда је овдје требало оставити тачку и иза римског броја.

лексичко јединство (*пруга Београд—Загреб*, *осовина Рим—Берлин* итд.). Мислим да би тако требало писати и неке случајеве за које Правопис предвиђа да се пишу са цртицом. Овдје би прије свега дошло писање имена коаутора једнога дјела: *Броз—Ивековићев Рјечник* (у Правопису, т. 134, са цртицом, при томе као примјер иза текста којим се најављују двострука презимена), *Речник Ристића—Кангрге* — затим писање разних спрега које лексички још не чине једну јединицу, једну ријеч: *хтео—не хтео* (у т. 97. са цртицом, што је доста незгодно, јер се изазива утисак да су спојене само прве двије ријечи, а не и трећа), *знао—не знао*, можда и *колико—толико* и сл.; овако би требало писати и спреге као *биљка—посредник*, *жена—стручњак* и сл. — кад није згодно изоставити знак спајања (можда у овом посљедњем случају и црта са празнинама?).

Узгред да напоменем — нигдје није поменута употреба црте нпр. између стране ријечи и њеног превода и уопште између неког знака или ријечи и њиховог објашњења (примјера за такву употребу црте има доста у одјељцима о скраћеницама и писању туђих ријечи). Није сасвим јасно је ли то црта као интерпункцијски или правописни знак; и иначе је доста тешко прецизно разграничити ове двије категорије (иако је начелна разлика јасна), па би можда прегледније било да нијесу раздвајане у Правопису.

Уз т. 136, 138. и 139. Ако је унијета у Правопис звјездица за означавање претпостављених облика и неправилних ријечи, затим знаци поријекла и знак једнакости, било би, рекло би се, исто толико оправдано поменути и неке друге знакове и симболе (коса, усправна или двије усправне црте за ознаку одвајања стихова и др. или напоредности, знакови за степене, проценте, параграфе, затим „тилда“, „аколада“). Можда је најбоље све ово поменути заједно, или и сасвим изоставити.

Уз одјељак о скраћеницама. У погледу овога одјељка главна је тешкоћа за оне који се служе Правописом у томе што недостаје један опширнији увод у којему би се изнијела начела скраћивања (тј. законитости које при скраћивању треба поштовати) и главни типови скраћеница. Често се чује питање јесу ли они облици скраћеница који се наводе у Правопису обавезни, а ако јесу — чему онда различите скраћенице за исту ријеч (*г.* и *год.*, *р.* и *разр.*, *исп.* и *испор.*); сем тога, многима није јасно допушта ли

Правопис право да се направи нека скраћеница која није у њему предвиђена. Зато би, вјероватно, срећније било допунити овај одјељак прецизнијим излагањем општих начела, при чему би требало имати у виду бар ове моменте:

1) Постоје скраћенице које су интернационални или по интернационалном узору направљени симболи (у хемији, шаху и др., а слично је и са системима мјера, па и новчаних јединица). Овдје правописци могу углавном само констатовати међународни обичај установљен у појединим струкама и његову примјену код нас.

2) За скраћенице које се обрађују у другом дијелу овога одјељка (скраћенице—етикете и скраћенице које се понашају као нове ријечи) правопис може прописивати правила писања, а начин скраћивања углавном измиче испод контроле правописног нормирања. Хтјели ми то или не хтјели, таквих језичких бисера као што је „*Тргодрво*“ има огроман број — а биваће их и нових, јер их захтијевају интереси привреде и уопште економичности посла; ма како накарадан био неки такав облик, он испуњава своју функцију: кратак је, најчешће прозиран, лако се памти, а у телеграфској тарифи обрачунава се као једна ријеч.

3) Оно што правопис може нормирати не само како да се пише него и по којим начелима да се скраћује — то су скраћивања обичних ријечи општег значења; потреба за таквим скраћивањем јавља се код ријечи које се врло често употребљавају, при томе у контексту који дозвољава њихово сигурно разумијевање и кад се скрате. Ту се оцртавају углавном ове законитости:

— ријеч се скраћивањем може свести на само прво слово, било оно самогласник или сугласник (*л.* — *лице*, *ш̄.* — *ш̄ачка*, *н. е.* — *нове ере*, *о.* — *осш̄рво*, *ош̄ок* итд.; свођење на самогласник ипак је најчешће кад се скраћује сваки члан синтагме, а свођење на један сугласник обично се избјегава ако ријеч почиње скупом сугласника, нарочито скупом од два сугласника);

— ријечи које почињу скупом сугласника радо се скраћују на тај начин што се пишу до испред првог самогласиника (*св.*, *бр.*, *чл.* и сл.);

— такође се многе ријечи радо пишу до испред другог самогласника (*гимн.*, *год.*, *исп̄.* и сл.); малобројније су уобичајене скраћенице са писањем до испред трећег самогласника (*аугм.*, *имп̄ерф.* и др.);

— нерадо се скраћивањем изоставља сразмјерно мали дио ријечи (углавном се не иде даље од половине броја слогова), а нарочито се писањем не обухвата дио наставка; из ових разлога се понекад одступа од правила које иначе генерално вриједи — да ријеч скраћујемо испред самогласника а не испред сугласника: *грч.* — *грчки*, *тур.* — *турски* и сл.;

— да се избјегне претјерана дужина скраћенице а да скраћеница при томе буде јасна, понекад се умјесто почетка ријечи узимају почетно слово и најкарактеристичнији сугласници из ријечи; ово се нарочито радо чини код сложеница, а слично се скраћују и неки изрази од више ријечи (*јд.* — *једнина*, *стсл.* — *старословенски*; *тј.*, *итд.*).

4) Од ових уобичајених скраћивања треба донекле разликовати „случајна“ скраћивања, која се у тексту јавне намјене обично избјегавају (подложни су им нарочито придјеви). И овдје углавном вриједе законитости из претходне тачке, иако са нешто већом слободом, нарочито што се тиче примицања у писању крају ријечи[6].

5) Употребљава се, првјенствено у стручним дјелима, огроман број условних скраћеница, примијењених у циљу штедње простора, за које се значење објашњава у самој публикацији (уколико добију устаљенији облик и постану познатије, може престати потреба за њиховим објашњавањем). Многе су по облику у складу са начелима изложеним под 3, али и као скраћенице—етикете. Овога су типа скраћенице *Ј*, *Г* и *С* (*Језик*, *Глас*, *Слово*) — које се наводе у Правопису, а слично се скраћују и имена мјеста (нпр. у дијалектолошким расправама), имена дјела која се чешће наводе и много шта друго. И за ова скраћивања вриједи препорука (само препорука, не пропис) да се при њима треба придржавати колико је могуће начела изложених под 3 и начина писања који вриједи за скраћенице—етикете, али је иначе њихов облик и начин писања у великој мјери произвољан, условљен потребом диференцирања и компромисом између тежње за уштедом у простору и за естети-

---

[6] И овдје се боље зауставити у писању чим је јасност задовољена: боље је *Филоз. фак.* него *Филозоф. факулт.*; нарочито је незгодно кад се написани дио скраћене ријечи подудари са неком другом, цијелом ријечју. Законитости из претходне тачке вриједе углавном и при скраћеном писању властитих имена, која се нарочито радо своде на почетно слово или скуп сугласника ако њим почињу.

ком и лакшом читљивошћу текста. Многе скраћенице о којима је било ријечи под 2 и под 3 настале су од ових, тј. првобитно су биле употријебљене условно, са објашњењем шта значе.

На крају неколике посебне напомене. У т. 143d примијењена је ријеч „сложеница“ на изразе *шо јесш, и шако даље* — што је незгодно. У т. 144а скраћенице за мјере наводе се само у латиничком писању, а мислим да треба дозволити и писање ћирилицом. Уз т. 129е („Скраћенице *Удба, Фифа* и сл. већ у ном. једн. добивају наставак *а*, па се мењају као именице ж. р. на *-а*“): није исти тип *Удба*, гдје је *-а* стварно додато на првобитно УДБ, и *Фифа*, гдје је као наставак схваћен крајњи елеменат скраћенице (FIFA — Féderation Internationale de Football Association). Према томе, скраћеница *Фифа* иста је као *Унра*, тј. припада типу који се помиње у наредној тачки Правописа.

Уз ш. 155d. Згодније је *у* назвати „ипсилон“ него „игрек“ (овдје је ријеч о класичним језицима).

Уз ш. 155е. Ова тачка посвећена је уметању *ј* између самогласника у ријечима из класичних језика. Не би се рекло да је њу требало укључивати у одјељак о класичним језицима кад већ постоји одјељак о писању *ј;* овдје се довољно било позвати на тај одјељак, јер појаве које се помињу нијесу везане за позајмице из класичних језика.

Уз ш. 156а: „У номинативу сингулара нека се грчка имена употребљавају и у изворном облику, нпр. *Ераšо, Клио, Клошо, Сайфо* и *Сайфа* и сл. Зависне падеже имају као именице женског рода на *-а* ген. *Ераше, Клије* . . .“ — Однос *Клио—Клије* и сл. доста је нестабилан, иако се запажа да се зависни падежи туђих женских имена нешто радије прилагођавају облицима наше деклинације него номинатив. Мислим да би ту био бољи еластичнији пропис, који би остављао могућност еволуције — било у правцу индеклинабилности, било у правцу потпуног прилагођавања нашој деклинацији: ако је номинатив *Клио*, онда се то име може сматрати и непромјенљивим, као многа имена из живих језика, и обрнуто — ако генитив гласи *Клије*, онда према њему треба допустити и номинатив *Клија*.

Уз ш. 156b. Овдје се допушта однос *Аугија—Аугијев*. Однос је вјештачки; кад се каже *Аугијев*, подразумијева се име *Аугије* или *Аугиј*.

Уз т. 156е: „Ако се пред споменутим грчким и латинским завршецима налазе два или више сугласника у скупу незгодном за изговор, код неких се личних имена додаје завршетак *-о:* . . . Sextus: *Сексто* . . . Xerxēs: *Ксерксо*". — Мислим да завршетак *-о* у овом случају није оправдан; ако се хоће уклонити с краја сугласнички скуп, боље је примијенити изворни облик с падежним наставком *(Ксеркс* или *Ксерксес, Секст* или *Секстус).* Уосталом, при предвиђеном писању читалац би се лако повео за обликом и у наглашавању, и нека нас не изненади ако се буде изговарало *Ксе́рксо* (као *Пе́ро),* што би ипак било претјерано понашено.

Уз т. 157d: „Према личном имену *Меценат* начињена је наша заједничка именица *мецена*". — Стилизација не одговара сасвим односима које овдје имамо. Заправо се име Maecenas често употребљавало у облику *Мецена* (према односу Leonidas—*Леонида*), па је према оваквом облику имена или и према таквој заједничкој именици у другим језицима начињена наша заједничка именица *мецена.*

Уз т. 158b: „Тако и други неки стручни називи као *генс, специес, фациес* остају у изворном облику. Ако се последња два примера узимају као наше речи, пишу се са *ј (специјес, фацијес)*". — Ако чињеница што су у ћириличком издању ријечи species, facies написане ћирилицом кад „остају у изворном облику" (за разлику од случаја кад се „узимају као наше речи") представља коректорску грешку, онда овдје треба само указати на њу. А ако то није у питању, него примјена на заједничке именице прописа из т. 167 (по мом мишљењу такође не нарочито срећног: „Туђа се властита имена могу изворно преносити у ћирилицу . . ." — итд.) — и онда то треба сматрати неоправданим. Кад се латински термини не „узимају као наше речи", онда су оне — логично — латинске; а латински језик има своју азбуку (и само у њој је он „у изворном облику"), па му ћирилица не треба.

Уз т. 166: „У научним делима, у уџбеницима средњих и виших школа и у сличним књигама када се пишу ћирилицом обавезно је на првом месту за такве речи давати и изворно писање, а када се пишу латиницом, обавезно је изворно писање с додатом ознаком изговора у загради при првом навођењу". — Прописом се, како се види, у великој мјери проширује примјена изворног писања у односу на досадашњу праксу, и то — поред

осталих — и у области пресудној за формирање правописних навика, тј. у средњој школи. Наиме, латиницу не употребљавају само они Хрвати и Срби који су навикли на изворно писање. Постоје читаве области у којима је латиница обичније писмо, а у којима се мало примјењивало изворно писање туђих имена. Сем тога, латиницу употребљавају као друго или напоредно писмо практично све оне области српскохрватског језичког подручја које се служе ћирилицом (у београдским излозима ријетко се види писаћа машина са ћириличким словима), али изворно писање ни издалека није било толико распрострањено. Према томе, Правописна комисија је направила одлучан корак у правцу ширења изворног писања. Изнијећу свој властити став према овоме.

Није срећно заводити друкчије правописно правило за ћирилицу а друкчије за латиницу. То доводи оне који пишу у сложену ситуацију — да морају унапријед знати којим ће писмом бити штампан њихов рад (или да захтијевају одређено писмо, што аутори обично нерадо чине), или да препусте коректорима и лектору — ако га има — да они изврше транскрипцију, што скоро увијек носи ризик неукусних грешака[7]. И један и други начин писања имена има и својих предности и слабих страна, и прилично је индивидуална ствар шта ће нам више падати у очи; али има извјесна контрадикција у ономе како су ријешили аутори Правописа: правећи корак даље у ширењу изворног писања они самим тим дају извјесну предност томе начину у одређеним областима писмености, нпр. сматрају га кориснијим за ђаке — а зашто онда на исти начин не поступити и са ћириличким уџбеницима (једнаке су потребе ђака учили они из латиничких или ћириличких уџбеника, а ономе ко није навикао рецимо на изворно писање оно је једнако необично и у ћирилици и у латиници — ако се напоредо служи објема). Посебно кад су у питању уџбеници, став је мало недоречен: треба ли наставници да захтијевају од ђака да пишу по правилу које вриједи за уџбенике? И једна негативна посљедица изгледа неминовна: може доћи до тога да они који не желе прихватити изворно писање избјегавају употребу латинице, а то се свакако није жељело постићи тим прописом.

---

[7] Доспијева се у мало нелагодну ситуацију ако се нпр. за ћирилички часопис куца чланак на латиничкој машини, јер правописне навике нијесу само за јавну употребу.

Према томе, мислим да није требало донијети друкчији пропис за латиницу а друкчији за ћирилицу. Ако се већ није могла наћи јединствена одлука, требало је дозволити оба начина писања једнако у оба писма; да би се омогућила потпуна јединственост поступка (а и да би се јасније одвојила туђа ријеч од нашег наставка), вјерујем да ни за присталице изворног писања не би било неприхватљиво да се туђе име од нашег наставка у изворном писању одваја цртицом: Diderot-om и Diderot-ом, Giocond-in и Giocond-ин или сл. Правдати усвојену одлуку тежњом за теоријском равноправношћу а з б у к а није оправдано (нијесу у питању навике и ставови азбука него љу́дӣ). Да буде јасније — ја нијесам присталица изворног писања у случајевима који изискују наш наставак (кад наставка нема, начелно немам ништа против изворног писања — ни у једном од два писма), и прихватио бих га једино по језичкој дисциплини, у интересу јединственог писања; јер бољи је ј е д а н правопис макар га сматрали и лошим него три добра.

Незгодно је и што се изричито инсистира на томе да се други начин писања наводи у з а г р а д и. Често га је знатно згодније навести у подтексту, а начелне разлике нема; за читаоца би згодније било и кад би се у обимнијим дјелима друго писање наводило на почетку или на крају дјела, а не при првом помињању (то прво помињање често је тешко наћи).

Уз т̄. 167е: „Француска имена ж. р. код нас место муклога *-e* на крају обично добивају наставак *-a* . . . *Toulouse* — *Toulousa*, *Marne* — *Marna* . . . Али имена која су већ у номинативу једн. понашена пишу се фонетски: *Provansa*, *Šampanja*, *Tuluza*“. — Стилизација је нешто нејасна, или и контрадикторна: искључује ли посљедња реченица писање *Toulousa*, а ако га искључује, шта ће у првој?

Уз т̄. 178а и 179с. У транскрипцији руских имена са основом на *т̄*, *д* предвиђа се овакав однос имена и хипокористика: *Федја—Фећка*, *Пет̄ја—Пећка*. Однос је мало необичан; обичније би било изузети ову категорију из других ријечи, па писати: *Феђа—Фећка*, *Пећа—Пећка* — а кад је основа на *ст̄*: *Кост̄ја—Кост̄ка*, *Наст̄ја—Наст̄ка* (случајеви као *Кост̄ка* не помињу се, па би се према слову прописа очекивало *Кошка*, *Нашка*, што је свакако немогуће).

Уз ш. 184b. Мислим да је код руских женских имена по оцу обичнија именичка промјена него придјевска. Нпр. *Насшасји Филийовној* асоцира наш наставйак *-нӣ*, према чему би номинатив био са дужином: *Филийовна̄*, а то би добро било избјећи. Уосталом, и у руском језику ове ријечи имају именичку промјену.

Уз ш. 189: „Пољска слова *ł* и *l* (тврдо и меко *л*) у српскохрватском се пишу словом *л*". — Овим прописом мијеша се фонетско и етимолошко начело и затире се једна фонолошка разлика (између замјена за прасловенско тврдо и јотовано *л*) коју српскохрватски језик добро чува, а у великом броју случајева и пољски. У пољском изговору је *ł* билабијални сугласник, неслоговно *u* (*w*), док је *l* испред *i* најближе нашем *љ*, а у другим положајима је блиско нашем *л* (иако нешто мекше од њега). Фонетски би, према томе, најближа транскрипција била *в—л—љ: Głos ludu — Гвос* (евент. *Гуос) луду, Lida — Љида* итд. Мислим, међутим, да би најбоље било ослањати се и на наше осјећање етимолошке сродности — као што поступамо и кад транскрибујемо руски — па *l* у ријечима које одговарају нашим ријечима са *љ* замјењивати нашим *љ*, а у осталим случајевима (и за *l* и за *ł*) употребљавати наше *л*. Тако бисмо имали *Глос људу, Трибуна људу, Људ словјањски* (пољ. *lud* = народ, уп. наше *људи)* — итд.

Узгред да напоменем — не би било сувишно негдје поменути да се пољско и руско изговорно обезвучавање крајњег сугласника и пољско (такође изговорно) једначење *w* у *ф* не одражавају у нашој транскрипцији.

Уз одјељак „Правойисна шерминологија". Већ је на почетку речено да заједничку терминологију, ма како скромних размјера била, треба само поздравити и схватити као почетак једног посла који се дугује нашој култури и друштву. Управо због таквог пионирског карактера овог одјељка требало би тежити да он буде што потпунији и прецизнији, па ће у ту сврху овдје бити изнесене неколике напомене.

Није баш јасна конкретна намјена овога одјељка. Шта значи п р а в о п и с н а терминологија, да ли само термине који су примјењивани у Правопису или уопште ортографско-граматичку терминологију? Ако се претендује на граматичку терминологију, она је непотпуна и несистематична; а опет — није само правописна, ортографска, јер укључује низ чисто граматичких термина.

Мислим да би је у наредном издању (или уз наредно издање) Правописа требало дати као комплетну терминологију науке о језику; ако језичари не могу сами, без помоћи других стручњака и организација, израдити терминологије за остале гране културне, економске и других дјелатности, граматичку могу и рекло би се да су дужни.

У овом одјељку обухваћене су и неке ријечи и изрази који строго узето и нијесу термини, уп. *гласне жице трепере*, *гласне жице титрају*, *засебна реч*, *поједностављивање сугласника*, *упрошћавање сугласника*, *прилошка ознака* и сл. Сем тога, неки напоредни термини неће се тако лако дати искључити, било усљед различите нијансе значења, било усљед тога што имају развијенију породицу ријечи него одабрани термин. Усваја се, на примјер, *носни сугласници* а одбацује *назални сугласници;* али шта вриједи избјегавати ријеч *назални* ако се практично не можемо проћи без ријечи као *назализација*, *деназализација*, *назалност*, *назализовати?* Слично вриједи за односе *једначење—асимилација* (уп. *асимилациони)*, *разједначавање—дисимилација* (уп. *дисимилациони;* у т. 51b употријебљена је ријеч *дисимилација*, а аналогних примјера могло би се наћи и још), *самогласник—вокал* (уп. *вокализација*, *девокализација*, *полувокалност* и др.) — а нашло би се и још сличних случајева.

Термини за двије главне групе правих сугласника (с обзиром на врсту преграде ваздушној струји) третирају се овако:

ДОСАДАШЊИ ТЕРМИНИ	УСВОЈЕНИ ТЕРМИНИ
затворни, експлозивни сугласници	експлозивни сугласници
праскави сугласници, праскавци	праскави сугласници
тесначни, фрикативни сугласници	тесначни сугласници
струјни, трљани сугласници	струјни сугласници

Није спроведен досљедан критеријум при одабирању ових термина. Четири термина за два појма потребна су нам зато што се артикулација посматра са двије стране — физиолошке и акустичке. Та је разлика јасна у односу *тесначни—струјни*, али код другог типа сугласника изгледа да су термини помијешани (уосталом, и код овог типа — у набрајању досадашњих термина). За физиолошку карактеризацију ових група сугласника употребљавали су се — колико знам — термини *затворни (преградни)* и

тјесначни, а за акустичку *експлозивни* (*праскави*, *праскавци*) и *фрикативни* (*струјни*, *трљани*). У Правописној терминологији су, међутим, термини *експлозивни* и *праскави* супротстављени један другом; сем тога, на једном мјесту се оставља латински термин, а на другом одбацује његова опозиција.

Незгодно је и што се међу усвојеним терминима у неким случајевима наводи и екавска и ијекавска варијанта, а у некима (у ћириличком издању) само екавска.

Ако би се хтјело указивати на добро нађене одредбе и на примјере успјеле обраде често врло сложених питања у Правопису — то би захтијевало много простора. И по својој намјени и по обради — и не само стилској и практичној него и научно-методолошкој — нови правопис представља крупан напредак у овој области језичког нормирања. Ако се дискутује о неким одредбама, ако ће понеку требати и дотјерати, то не треба схватити као показатељ квалитета израде овога дјела него као илустрацију сложености посла и као жељу да дефинитивни текст Правописа буде што савршенији и трајнији. Јер — правопис није сезонска ствар, него први дио сјутрашњег језичког норматива, језичког стандарда, до којега су дошле или којему теже све зреле националне културе. Спремност на прихватање измјена правописних навика коју је наша јавност показала свједочи да би се без већих тешкоћа могла прихватити јединствена правила и у оним детаљима у којима је засад остављено двоструко писање, и можда би — за друго издање Правописа — требало покушати да се ријеше и ти преостали проблеми.

Митар Пешикан

УЗ НАПОМЕНЕ О НОВОМЕ ПРАВОПИСУ

Уредништво Нашег језика је већ раније својим читаоцима ставило на знање да ће објављивати осврте на Правопис српско-хрватскога књижевног језика и доносити критике и стручно-научне оцене тога дела — наравно уколико их од својих сарадника и других појединаца буде добивало. У непосредно претходној свесци овога часописа ми смо објавили један леп прилог ове врсте. А у овом ево доносимо и други, и то знатно опширнији и вишестранији, који се, и насупрот његову скромном наслову, може сматрати правом стручном критиком и оценом новога правописа, бар његова теоријског дела. Исто је тако Уредништво сматрало оправданим и корисним да потписаноме, као члану Правописне комисије и једноме од оних који су дали његову коначну стилизацију, допусти да се још у овоме броју, одмах иза рецензије друга М. Пешикана, осврне на њу.

Пешикан је и на почетку своје рецензије, а нарочито на крају ње, казао доста лепих, па и јаких, речи у похвалу Правописа, али је дао и прилично велик број примедаба на поједине његове одредбе с уверењем да ће се оне при новим издањима овога дела узети у обзир и с надом да ће по који од његових предлога за измену датих формулација, па и појединих правописних одредаба, бити прихваћен.

Пешикановe су примедбе већином добро смишљене, а његови су предлози за евентуалне измене решења појединих правописних проблема засновани, и стручњачки су образложени. И сасвим је добро што су они дати, мада се о свима њима, по нашем схватању, не може подједнако судити. Зато баш и сматрамо да ће бити добро још одмах изнети и друкчија схватања, која су и

довела до критикованих одредаба и формулација новога правописа.

Ваља, пре свега, истаћи да би се појединци, као такви, с Пешиканом лакше могли сложити у мишљењу о појединим питањима него било који члан Правописне комисије, који стално држи на уму принципе што их је Комисија као целина претходно утврдила имајући на уму постављени циљ — уклањање разлика из начина писања код Срба и Хрвата, уколико је тих разлика било, наравно, или бар утирање пута скором ишчезавању и оних неједнакости које су засад још морале бити санкционисане. Рецензент о њима при оцени решењâ појединачних правописних питања није водио, нити је био обавезан да води рачуна. Ми се пак према њима морамо друкчије односити. А понекад се и иначе с њиме не бисмо могли сложити у третирању правописних проблемâ. Али има, дакако, и случајева у којима Пешиканове замерке сматрамо сасвим оправданим. И у сваком је случају оваква једна, можемо рећи, детаљна критика сасвим добродошла.

Пре свега, напомена друга Пешикана о незадовољеној потреби да се означи шта је управо правописни речник доиста је оправдана. Правопсина комисија је замислила и утврдила да он буде оно што сам његов назив говори — азбучни попис речи с неким правописним проблемом у себи, и да све речи у њему уз то и ортоепски буду обрађене. Али ваља признати да при сређивању речника тај принцип није у потпуности спроведен, па се зато многима намеће ово питање, које је и Пешикан поставио. П. сасвим с правом каже да је за преглед и оцену правописног речника, онако опсежног какав јест, потребно дуже време, па зато изјављује да засад о њему не може говорити. Он ипак чини још и напомену у вези с честим давањем већег броја алтернативних акцената појединих речи и, такође с правом, примећује да је за ревизију акценатске норме нашега књижевног језика потребно свестрано упознавање акцента свих наших језичких области. Зато је до детаљног проучавања језичке, посебно акценатске, географије српскохрватског језика најбоље било остати на Вук-Даничићевој системи, а само у случајевима где је у области једног или другог главног културног центра нашег у широкој примени друкчији акценат — узети као дублет и њега, онако како је то Правописна комисија и одлучила унапред. Штета је, мислим, што

се при сређивању речника отишло даље од тога и што су понеке речи даване с већим бројем акцента. А једна што скорија Пешиканова, или било чија, овако исцрпна критика и правописног речника биће врло корисна.

Прелазећи на Пешиканову оцену правописних правила, одмах ћемо се с њим сложити да одредба *све* у констатацији учињеној у т. 50. а), где се тврди да су у Правописном речнику побележене *све* речи с гласом *ч*, очевидно није срећно употребљена. Тамо заиста није ни било могуће дати *све* такве речи, и место ове одредбе ваљало је узети одредбу *многе*, па казати: *многе такве речи*, или *већи број таквих речи* или штогод слично. А друг П. ће бити у праву и када тврди да су могућни и хипокористични облици: *Иванкица*, *Јованкица* и *Дубравкица*, а не само *Анкица*, поред: *Иванчица*, *Јованчица*, *Дубравчица* и *Анчица*, у којих се хипокористична нијанса мање осећа.

Очевидно би, како П. каже, било оправданије говорити да су сугласнички скупови *ск*, *зг*, и *сх* остали неизмењени испред сугласника *и* услед тенденције да се у циљу чувања значења речи очува непромењена основа него да је то условила тежина изговора сугласника који би се њиховом изменом добили. Пешикану се, по нашем мишљењу, може дати за право и што је ставио приговор на одредбу Правописа (т. 87.m) по којој се називи празника (у зависним падежима) с непромењивим делом *дне* пишу одвојено од променљивог дела: о *Никољу дне* (према *Нѝкољдāн)*, јер треба имати на уму да се облик *дне* посебно уопште не употребљава, а цео назив има само један акценат.

Доиста пример: *У шуми се чу глас: Није ово свршетак, ово је почетак новог живота* (т. 124. с), који се даје за уобичајено пропуштање наводника у обележавању тачно наведених туђих мисли — није срећно изабран, јер то ни у ком случају нису познате речи као што су познате пословице типа: *Ко брзо суди, брзо се и каје, каже народна пословица*, честе узречице и томе слично.

Није само Пешиканово мишљење да је недовољно оправдано прописивање стављања тачке иза редних бројева. И многи други слично мисле да су врло ретки случајеви у којима би се читалац могао наћи у недоумици да ли без тачке написан број треба читати као основни или као редни. Али већ могућност да некад, макар то и ретко било, до такве недоумице може доћи

ако нема никаквог знака којим би се обележила разлика између ове две врсте бројева оправдава да се једни, за разлику од оних других, увек означавају истим знаком. Осим овога, нама није јасно зашто се П. залаже за стављање тачке и иза римских бројева у писању датума, рецимо, — када се, на једној страни, римски употребљавају само у служби редних бројева, а с друге стране се њихов облик довољно разликује од облика арапских бројева да то одмах пада у очи и када долазе непосредно једни иза других.

П. је у праву када истиче да је поред осталих случајева стављања црте требало навести и њено уобичајено писање између појединих речи неког језика и њихова превода на други језик, као и између било које речи и њеног објашњења на истом језику.

Не би било на одмет да се у Правопису, поред осталих знака, говори и о знацима за одвајање једног стиха од другог, о знацима за степене, проценте, параграфе, затим о тилдама, аколадама и сл., на чему П. инсистира. Ипак су ови знаци, сви осим првог, који се све више пропушта у писању, везани за употребу у посебним струкама и пословима; специјалне су врсте, дакле, и у њихову стављању се, тако рећи, не греши, па се не би могло сматрати да је велик грех што нису дати у новоме правопису. С истог је гледишта још мање било потребно давати интернационалне ознаке за хемијске елементе, рецимо, које П. такође наводи. Потреба за овим знацима се јавља у још специјалнијој научној, одн. стручној области, и сви они који се баве дотичном облашћу науче те знаке, или их бар имају дате у приручницима одговарајуће струке, где се увек лако могу наћи. А за правопис су само ствари општијег карактера.

Ми сматрамо оправданим и две замерке (од већег броја њих) учињене на правописну терминологију. Пешикан, прво, с разлогом замера што нису у азбучном списку дати сви термини који су у правописном тексту употребљени, и као пример за ово наводи дисимилацију (употребљену у т. 51. в). Што је у терминологији узета реч *разједначавање*, то се лако објашњава тежњом да и термини буду прихватљиви за што шири круг оних који ће се правописом служити. Али је зато сваки, па и овај термин, требало држати на уму, и место речи *дисимилација* употребити *разједначавање* и тамо где је наведени случај промакао. Није очевидно требало ни две врсте сугласника називати именима датим према

различним тачкама посматрања, па једне од њих (експлозивне) именовати само по ономе што акустички представљају, а другима (струјним, односно теснaчним) сугласницима дати још и назив добивен према физиолошкој вредности њиховој. Ако, како Пешикан каже, властита имена *Удба* и *Фифа* нису иста по постанку, у томе би случају добро било да је то и у правопису показано, и поред тога што су ове речи потпуно једнаке и по облику номинатива и по промени својој. Добро је и што је П. указао на очевидно коректорску грешку у т. 158. в, где су речи species и facies, уместо овако, у новосадском издању Правописа написане ћирилицом.

Нама је разумљиво и што појединци, не само аматери већ и стручњаци, сматрају да би се у неким случајевима могле дати и срећније формулације од оних што их налазимо у Правопису. Разумљиво је што то мисли и П. Али у вези с овим се мора истаћи да су мишљења о срећнијим и мање срећним формулацијама, о овој или оној стилизацији — ипак релативна. И на томе се не треба задржавати. Међутим, пред нама стоји обавеза да дамо образложења зашто су решења појединих правописних проблема онаква каква јесу када год нам се оваква питања поставе. Зато се морамо задржати на неким Пешикановим мишљењима у којима се он не слаже с ауторима Правописа. Он, нпр., не може наћи „ваљане разлоге" зашто америчке *Црнце* треба писати на овај начин, тј. великим првим словом, а америчке *белце* — малим, као што и афричке *црнце* опет треба писати малим словом. Мислим да је у Правопису наглашено да је у првом случају назив, иако добивен по боји коже, постао обележје за националност, што уопште није случај с америчким белцима, а ни са црнцима у Африци, већ ови последњи, како је то данас добро познато, сви имају своја национална имена, или бар племенске називе. И зато оно прво треба писати почетним великим словом, а ово остало, и једно и друго — малим.

Јасно је, дакако, да *Срйсшво*, *Араўчад*, *Србадија*, *Влахалук* треба писати великим првим словом. Ово, наравно, ако некоме падне напамет да те речи, које су данас застареле, употреби. Али не треба сметати с ума да у Правопис није могуће све унети. По мишљењу његових састављача ни те речи није требало уносити, управо зато што се оне данас готово никако и не употребљавају. А ако се и јави потреба да се употреби, рецимо, *Араўче*, свакоме

ће бити јасно да се ова реч мора написати као год и *Арайин* или *Арайка*.

О примедбама које П. чини писању географских назива од више речи, после онога што је казано у последњим свескама нашег часописа, мислимо ништа више није потребно говорити. Напомену друга П. у вези с писањем заменице *Ви* у облику с почетним великим словом када се ова односи на једно лице не бисмо могли прихватити, нити примити предлог за проширење истог начина писања и на заменицу *ши*. Доста је јасно истакнуто да се у личном обраћању појединац из поштовања ословљава са *Ви*, али се велико слово не узима само као знак тога поштовања, већ више да се њиме тако означи једно а не већи број лица. И управо због тога ову заменицу не треба писати почетним великим словом када се односи на више лица, макар колико ми та лица поштовали.

П. је и за дублете *намијешшаши* — *намјешшаши* и *замијераши* — *замјераши*, тј. за допуштања и првих облика, поред других, зато што му је познато да се они употребљавају у једном делу Црне Горе. Позната је и нама и знатно шира њихова употреба, али она није толико широка да би допуштала њихову равноправност с облицима у којима имамо једносложну вредност ѣ. Он ће вероватно бити у праву кад каже да није шира ни употреба *ӣријезир* и *ӣријерез*, која се допушта поред употребе тих речи у облику *ӣрезир* и *ӣререз*, али је ово ипак нешто друкчији случај, друкчији је, наиме, по томе што су *ӣријезир* и *ӣријерез* већ били у књижевној употреби и прописивани као исправни.

Ја лично бих се могао сложити с мишљењем да је ради упрошћавања као једину вредност кратког ѣ иза *р* требало узети *е* (некада сам био за право напоредне употребе *рје* и *ре* у извесним случајевима), за шта П. пледира позивајући се при том на чланак П. Сладојевића у Нашем језику (IX н.с. стр. 302—304), који лепо образлаже такав захтев. Али ми имамо ијекавских говора, и то ијекавских говора који су у најужој основици књижевног језика, у којима се иза *р* употребљава *-је*, а имамо и подугу књижевну традицију, још од Вука Караџића, и с њим заједно, за употребу *рје* у одређеним случајевима. Тој се традицији у књижевној ијекавштини на обема странама до данас остало верно. И мислимо да је у Правопису нађено добро решење да се *рје* не може упо-

требљавати само када дође иза неког сугласника, сем ако овај није на завршетку каквог префикса.

Може се, одиста, допустити да правило које није сасвим одређено, као што је у Правопису случај са одредбом о писању *ј* између *еа* на крају речи, не даје много (на једној страни имамо *идеја* и *трахеја*, а на другој: *кунеа* и *дефилеа)*. Али ипак није некорисно што је указано на ту двоструку могућност. Ако ништа друго, ова одредба предупређује прављење грешке и упућује писца на тражење приручника у коме ће проверити како ваља писати. Што тамо нису дати примери као што су: *бејаги*, *бејадер*, *бејаз*, *бејаниле*, због чега П. чини замерку, мислим да је добро што правопис није оптерећен речима које се, тако рећи, и не употребљавају у данашњем језику. А нека је, рецимо, образовање типа *воштаница* и старије од образовања *дашчица*, то за правопис нема никаквог значаја. Могло би се евентуално говорити о нешто срећнијој формулацији, ако је, наиме, тачна П. констатација о аналошком обнављању групе *шч* у речи *дашчица*, која ипак не мора бити несумњива.

Не знамо зашто би се морало тврдити да ће *кошчица* бити дем. од *кост* а не баш од *кос(т)ка*. Што *кос(т)ке* немају неки наши говори, то никако не може бити доказ да *ч* у *кошчица* није добивено фонетским него аналошким путем. И по чему би опет обрнуто *Иванчић* морало бити добивено фонетски: од *Иванко* или *Иванка*, као што мисли П., а не аналогијом, према другим случајевима, од именице *Иван*.

Облици *пљешћем*, *стишћем*, *притишћем* нису уско дијалекатски, како мисли П., него имају ширу употребу код писаца западних центара, зато су они и допуштени правописом као исправни — дакако поред облика *пљескам*, *стискам* и *притискам*.

Мислим да није тако нејасно, како се Пешикану чини, на које се присвојне придеве мисли када се говори о промени задњенепчаних сугласника *к*, *г* и *х*. Па свакако о промени придева који се завршавају на *-ин*, као што су *мајчин* и *девојчин*. То се бар јасно види управо из ова два примера који су на означеном месту наведени. А узвичници иза *јабуков*, *ручни*, *ножни*, који су тамо дати у систими: номинатив именице — њен датив — од ње изведен придев — деминутив, треба да скрену пажњу да то нису придеви онога типа какву су прва два.

Ми не можемо прихватити Пешиканово гледиште у вези с тачком 72. а, у којој је у Правопису дат придев *конавоски*, и настојања друга П. да оспори оправданост давања књижевног ранга овако „усамљеним случајевима уско дијалекатског карактера", и када стоје у вези и са етницима. Идентификовању ове, свакако, гласовне промене у једној изведеници са такође гласовним променама у придевима *никшицки* према *Никшић*, *ћеклицки* према *Ћеклићи*, *микулицки* према *Микулићи*, по нашем мишљењу, овде нема места, јер нигде није речено да се придеви сами за себе, макар им у основи био и назив места, употребљавају у облику који имају у месту од чијег су назива изведени. Сасвим је други случај када се у самом називу места или у имену етника јавља таква гласовна промена. Она овде, дакако, мора бити допуштена и у придеву који се односи на те речи: према *Сӣлит* — *сӣлитски*, према *Ориовац* — *ориовачки*, према *Приштевац* — *приштевски*, па и према *Конавока* — *конавоски*. Овај последњи придев се, управо, ослања на етник *Конавока*, макар да је изведен од некадашње основе именице *Конавли*. И у њега је појава *о* место *л* условљена истим положајем којим и у етника *Конавока*.

Ми не верујемо да П. има много једномишљеника када за књижевни језик тражи право да и у овим случајевима „ускодијалекатска образовања може прилагођавати својим законитостима".

Макар да се артикулационо поље сугласника *ч* и *џ*, *ж* и *ш*, нарочито прва два од њих, одавна сузило углавном на област алвеола, ми се ипак не можемо сложити с другом П. да је у Правопису требало избећи термин предњонепчаних сугласника, којим се они и до данас означавају у граматичкој литератури уопште. Тај термин овде за нас нема, као за П., само традиционалну и историјску, него унеколико бар, и актуелну вредност, јер њихово артикулационо поље се, мање или више — код прва два мање, а код друга два нешто више — протеже и на алвеолима суседну област предњег непца. Термин *алвеоларни сугласници*, који би им више одговарао, не би се овде за њих могао употребити зато што се он у потпуности односи на друге сугласнике, на *н* и *л*, рецимо, чије се артикулационо поље ограничава искључиво на алвеоле.

Као случајеве у којима у писму треба оставити сугласнике *т* и *д* у одређеном међусугласничком положају из којега се иначе

губе доиста долазе и Пешиканови примери: *астма*, *чистка* (уколико се ово може сматрати нашом речју), *рестлови*, *двобраздни*, *одмаздни*. Али не треба губити из вида да се нигде не иде за исцрпним давањем примера уз правила, јер то није ни могуће. Било би добро само да их се што више дâ у правописном речнику. Осим тога, међу ове не треба убрајати реч *костни* (у значењу: *који се тиче кости)*, јер се употребљава само *коштани* (а не ни *косни* ни *костни)*, а поготову не *костка*, када је у употреби скоро искључиво *коска*.

С Пешиканом се никако не можемо сложити у мишљењу да *Аустро-Угарска* није полусложеница већ права сложеница. То је заправо школски пример полусложенице; њом је означен — додуше један појам, али појам у коме су делови јасно разграничени. У Хабсбуршкој се монархији тачно знало шта је Аустрија а шта Мађарска, наравно после стварања двојне монархије, за коју је и направљен назив *Аустро-Угарска*, који је у нашем језику типична полусложеница. Што П. овај назив упоређује с називом *Чехословачка*, могло би још изгледати да је у праву, пошто се данас зна и шта је посебно *Словачка*, па би се можда могло рећи да је у Чехословачкој оно остало Чешка. Али је Чехословачка и данас ипак јединствена држава с целом заједничком владом и за Чешку и за Словачку. А осим тога назив *Чехословачка* је постао у време прве Републике после првог светског рата, када је она била посве јединствена, и када ни у једној области државног живота те земље није могло бити никаквог одређеног разграничења. Поређењу пак назива *Аустро-Угарска* и *Чехословачка* са *Велика Британија* и *Нови Зеланд*, још уз тврдњу да су и то јединствени појмови — поготову нема места, јер су једно (ово друго) атрибутске синтагме у којима делови чувају чак и посебна значења, а поготово чувају своје посебне облике и акценте, што све скупа никако не допушта стварање сложене речи. Случај с полусложеницом *Аустро-Угарска* и сложеницом *Чехословачка* је сасвим друкчији јер су оне по односу саставних делова напоредног карактера.

Не знамо зашто би било потребно стављати цртицу између титуле и имена и у номинативу у случајевима типа: *Хаџи Ђера*, *ефенди Мита* и сл., што би по П. било оправдано зато што се она ставља у осталим падежима. Овај знак, међутим, тамо има своју

морфолошку функцију, замењује наставке за поједине падеже, док у номинативу нема потребе за означавање такве функције, па би њено писање у овоме облику било сасвим излишно. Исто тако ми, насупрот рецензенту, сматрамо да титуле које долазе иза имена треба везивати на један начин када су стварне, а на други начин када се дају из поштовања или се употребљавају у иронији. У првом случају, када се, наиме, каже *Хусѐин-бе̑г* (у облику с титулом иза имена, оне се и у номинативу с њим везују цртицом), реч *бег* се често и посебно наглашава, што захтева стављање цртице између титуле и имена њеног носиоца. У оном другоме случају пак, кад неко више није *бег*, нестварна титула је знатно чвршће везана за име и срасла с њим, увек с њим чини једну акценатску целину, као у *Ибра̀химбег* (мислим овде на личност из приче Св. Ћоровића *Ибра̀химбегов ћошак)*, права је, дакле, сложеница (реч *бег* у њој и нема правог значења, па се зато и пише заједно с личним именом).

Понеки пут би се рекло као да рецензент налази недостатке у Правопису и тамо где их, бар се нама тако чини, нема. Он, рецимо, замера што се констатује да су бројеви који означавају стотине (2—9) састављени од по две речи од којих свака има свој потпун облик и посебан акценат *две̑ сто̏тине, три̑ сто̏тине, чѐтири сто̏тине* . . . и што се затим каже да се ти бројеви често употребљавају и као сложенице: *двеста, триста, четириста*. Друг П. каже да се ту првим облицима неоправдано даје преимућство. А они то преимућство очевидно и имају (не једино бројеви 200 и 300).

Срећнија му је примедба на стилизацију тачке 94. b, у којој се говори да се одрична речца *не* пише одвојено од глаголског трпног придева једино кад се овај употребљава у придевској служби. У тој тачки Правописа истина ништа није нетачно казано, али је и по нашем схватању она могла сасвим отпасти пошто се трпни придев у глаголској служби и не употребљава с речцом *не* непосредно испред ње. А свакако је недостатак правописних правила што у њима није нешто речено и о писању предлога у вези с пуним облицима прилога за место тамо где је реч о начину писања ових речи с прилозима за време; што, рецимо, није истакнуто да се, насупрот случајевима где се ти прилози јављају у непотпуном облику, као у примерима: *довде, донде, одавде, ода-*

тле, *оданде* — предлог пише одвојено од прилога за место када се његов облик чува неизмењен: *до ту*, *до тамо*, *до онамо*, *до близу*, *до недалеко*. Али то није учињено што се друкчије ништа није ни могло претпоставити.

Сложеност проблема разграничавања прилошких сложеница од прилошких израза коју П. констатује нико не може порицати. Услед те сложености и могло се десити да се пропусти по нешто што је ваљало означити или унесе штогод сувишно. Ипак, ми друкчије од Пешикана гледамо, нарочито на сложенице које су то постале од прилошких израза услед губљења или све ређе употребе именичког дела њихова у служби ван везе с предлогом са којим дају сложен прилог. Он за своје гледиште, које је супротно од онога што је дато у правописним правилима, наводи примере употребе тих делова као посебних речи код појединих писаца, нарочито нешто старијих, које је (примере, мислимо), како сам каже, нашао у лексичкој грађи Института за српскохрватски језик. Па ипак се може рећи да је таква употреба за данашње наше језичко осећање, које је овде пресудно, сасвим необична. Необичне су, хтели смо рећи, као посебне речи: и *одмет*, и *искап*, и *почек*, и *преклоп*, и *прескок*, и *претек*, и *пречац*, и *неповрат*, и *недоглед*, и *коштац*, и *уштрб*. Као сложене пак с одређеним предлозима у прилоге: *наодмет*, *наискап*, *напочек*, *напреклоп*, *напрескок*, *напретек*, *напречац*, *унеповрат*, *унедоглед*, *укоштац*, *науштрб* — и врло су честе и обичне. Зато ово више и нису прилошки изрази већ прилози, па их зато и треба писати овако, као по једну реч. За неке случајеве заједничког писања предлога и именице на које се не би могло применити горње правило, за сложене прилоге: *ујутро*, нпр., *увече*, *зачас*, *одока*, *напамет*, *бестрага*, *додуше*, *догодине*, *сместа* и сл., с којима иду и примери: *наруку*, *сруке*, *углас*, које П. наводи као спорне случајеве, — у Правопису је дато јасно објашњење да их не треба писати друкчије зато што их сви, тако рећи, осећају као сложенице, па се одавна и пишу само као такве.

Ми не видимо разлога зашто би, како мисли П., *брже-боље* и *мање-више* требало писати као праве сложенице, тј. без цртице, када се схвата као оправдана одредба по којој се прилози *кад-тад*, *овде-онде* и сл. пишу с цртицом, јер међу њима, очевидно, нема никакве разлике. Између осталога сваки део у њима има и посебан

акценат. Њихов изговор с једним акцентом, на који П. указује, одвећ је редак.

Биће тачна примедба друга П. да последњи члан у набрајању када су сви они везани везником *и* није у јачој вези с непосредно претходним него остали чланови у таквим низовима. А ипак ми, супротно Пешикану, сматрамо да је досадашња пракса неписања зареза испред тога члана с правом узета у обзир и санкционисана новим правописом, јер не треба сметати с ума да реченица или низ о коме је сада реч опада према крају. И у разговору је осетно мањи размак (наравно не у случајевима наглашавања тога члана, када се зарез испред њега пише по правилу) између њега и осталих чланова, па га то, ако не ништа друго, јаче везује за претходне чланове. Још мање се можемо сложити с Пешикановим мишљењем да управо место енклитике непосредно иза модалних речи и израза не искључује оправданост стављања зареза иза њих. Оно што чини једну акценатску целину јамачно се не може растављати никаквим знаком интерпункције, сем у извесним случајевима цртицом, тамо где она и није знак растављања, већ управо знак спајања. И одређено, ми не осећамо, као П., једнако тесну везу између прилога-партикуле *најзад* и онога што долази непосредно за њим у примерима: *Најзад су завршили* и *Најзад, завршавају*. У првоме случају зарез уопште не би могао доћи иза речи *најзад* и непосредно наредне енклитике. У другоме пак примеру зарез треба писати или не писати зависно од тога да ли је *најзад* узето као партикула или као прилог. У првоме случају зарез наиме треба ставити, а у другоме му ту нема места.

Занимљиво је што П., на једној страни, сматра да је прописивањем употребе појединих знака интерпункције требало ограничити употребу граматички непотпуних реченица, а, с друге стране, у давању правила за стављање зареза види механизовање употребе тога знака, и за ово наводи као пример одвајање партикуле *уосталом* у реченици *Тако поремећен и болестан човек, уосталом, и не живи дуго*, у којој је партикула *уосталом* стављена илмеђу зареза зато што непосредно није везана ни за који део реченице, већ је у њу унесена као нешто посебно или накнадно додато. Одиста је у овоме примеру реч *уосталом* требало одвојити зарезом. И то не само по нашем мишљењу, него и по мишљењу писца из кога смо ову реченицу узели. А ми смо, не само у овоме случају

него скоро редовно, примере на којима смо показивали употребу знака интерпункције узимали из одабраних писаца, који су се истински користили слободом и у писању, између осталог и слободном интерпункцијом.

Пешикан не налази оправдања да се у слободној интерпункцији вокатив одваја зарезом када се нађе уз императив, јер му се чини да је он овде везан с глаголом и да ту „добија у великој мери службу субјекта“. По нашем мишљењу ниуколико више него када стоји, рецимо, уз други који глаголски облик. У примеру *Полети, песмо*, у коме, према Пешиканову схватању, вокатив не би требало одвајати од глагола, веза ништа није тешња између њих него када би било речено *Полетећеш, песмо*, нити је у првом случају облик вокатива и по чему више субјекат него у другом, боље рећи ни у првом случају вокатив, колико ни у другом, није субјекат, него опет само облик за обраћање пажње субјекту на оно што му се наређује, односно приписује.

Ако бисмо и могли примити да ни за наше језичко осећање немамо инверзију у сложеним реченицама: *Ако хоћеш, дођи* и *Чим га видиш, дај му то*, и на основу тога постављати питање да ли је доиста реченична инверзија оно што се досад њоме сматрало, — ипак ни у томе случају веза између управне и зависне реченице није иста када управна долази иза зависне као и када је управна прва по реду. Ако ни по чему другоме, по интонацији, која није безначајан елеменат реченице, веза је у овоме последњем случају упадљиво тешња. То се несумњиво осећа, и то оправдава неједнак поступак у стављању зареза између двеју реченица зависног односа када је њихов ред различан. И зато за нас у Пешикановим примерима сложених реченица са зависном реченицом на првоме месту, и у другим сличним случајевима, досадашње писање зареза између њих ниуколико не противуречи принципу слободне интерпункције.

Не дајући томе ранг неке одвећ крупне замерке, П. се пита зашто Правописом није допуштено примере реченица у набрајању одвајати и тачком само, него се у таквим случајевима прописују тачка и црта. И поред тога што је он у праву да се ту у речницама, нпр., пише и само тачка или још тачније да се обично пише тачка, — то ипак не би био срећан знак за одвајање реченица у набрајању као примера, јер не треба заборавити да тачка долази и између

двеју или више реченица које често заједно чине поједине примере. У речницама на крају сваког примера долази и извор одакле је пример узет, и тиме су управо, а не само тачком примери јасно одвојени један од другог. Између примера реченица у набрајању се пише и тачка и зарез, и она ту, уз претпоставку да нема и другог знака, много више одговара него тачка, јер велико слово којим почиње сваки пример јасно показује где је граница између њих.

Друг П. говори о некакве две варијанте црте, за које каже да Правописом нису предвиђене, али су, додаје он, у тексту слагачи спровели велику разлику међу њима. Из онога што говори о те две варијанте овога знака, изгледа нам да мисли на црту и цртицу. А оне се, дакако, јасно разликују, не само по облику него и по функцијама, и о њима се у Правопису, наравно, говори о свакој посебно, и то о црти у њеним функцијама и као знака интерпункције и као правописног знака, а о цртици само у функцијама правописног знака.

Замерка друга Пешикана на то што у Правопису, у глави о скраћеницама, нису дати и принципи скраћивања, не може се примити као оправдана. Ти су принципи у Правопису, ако и укратко, јасно изложени. А што има свакаквог начина скраћивања, и што сви они нису обухваћени правописним правилима, томе се не може доскочити, и то не треба ни једног језичког пуристу да забрињава, јер у језику трајно остаје само оно што одговара његовој природи, а о томе је, што се начина скраћивања тиче, сасвим довољно казано у Правопису. Што П. указује на пример *Тргодрвета* и сличних „бисера", — они се одржавају у пракси зато што то, строго узев, и нису скраћенице него сложене речи, које постају по законима стварања сложеница. А то исто *Тргодрво*, макар колико нам се не допадало, — није у супротности са тим законима.

Приговори Пешиканови о двојаком скраћивању које је правописом допуштено, такође, мислимо нису оправдани, јер не знам зашто би било боље прописати као скраћеницу за годину, само *г.* а не и *год.*, или само *исп.*, а не и *испор.* итд. када је уобичајено и једно и друго.

Формално П. има право што приговара зашто у Правопису није истакнуто да има случајева када се не скраћује реч само

испред самогласника већ и испред сугласника, за шта даје примере *грч.* (за *грчки*), *тур.* (за *турски*). Али, зар би когод могао доћи на идеју да ове две речи скрати само одбацивањем последњег самогласника?

Што П. мисли да је требало означити и више других случајева у којима се скраћивање врши, ми опет сматрамо да није сасвим у праву, јер очевидно све не може бити предвиђено. Ми мислимо да је и ту довољно било дати принципе и најкарактеристичније, односно најсложеније језички допуштене случајеве. А то је, чини нам се, учињено.

Ако ствар посматрамо искључиво кроз призму граматичке норме, онда, доиста, како П. каже, можемо говорити о односу придева *Аугијев* према именици *Аугиј*, одн. *Аугије*, од чије је основе и изведен, а не више и према *Аугија*, у каквом се облику код нас ова именица употребљава. С ове тачке гледишта и облици зависних падежа *Клије* — *Клији* . . ., *Ерате* — *Ерати* . . ., *Сафе* — *Сафи* . . . односе се само на облике номинатива *Клија*, *Ерата*, *Сафа*, а њихови облици номинатива на *-о*: *Клио*, *Ерато*, *Сафо* и у зависним падежима би се употребљавали у непромењеном облику, како то опет П. наглашава. Међутим, лингвистички гледано: формулацијама које су у вези с ова два случаја дата у Правопису не могу се чинити оправдани приговори, јер у нашем језику одиста имамо придев *Аугијев* и према *Аугија*, а према зависним падежима сад наведених властитих именица с облицима промене именица ж. рода на *-а*, имамо номинативе и у облику на *-о*: *Ерато*, *Клијо*, *Сафо*, поред знатно ређих чак: *Ерата*, *Клија*, *Сафа*. У вези са овим ми указујемо на познату појаву суплетивизма у језику, и одређено: у овим случајевима многи неће да знају за употребу именице *Аугија* са завршетком именица м. рода, док је придев опет много распрострањенији с наставком на *-ев*. Од именица о којима овде говоримо облик номинатива је свакако чешћи у облику на *-о*. А у томе се облику не јављају у служби зависних падежа, већ свагда у одговарајућим облицима именица ж. р. на *-а*.

Облик властитих имена из класичних језика типа *Ксерксес*, којима П. даје преимућство над правописом допуштеним облицима на *о* (*Ксерксо*, *Сексто*) тешко да би могао бити прихваћен због нагомиланости истоветних сугласника и сугласничких група. А

што је много важније, они се врло често употребљавају са завршетком на *о*, па се зато, поред облика са сугласничком групом на крају *(Ксеркс, Секст)*, с таквим завршетком и препоручују новим правописом.

Формулација која се односи на облик властите именице *Меценат* и заједничке *мецена* могла је, можда, бити нешто срећнија. Али П. неће бити у праву када, полазећи од њихова облика номинатива у латинском језику, изједначује облике именица *Леонида* (лат. Leonidas — Leonid-ae) и *Меценат* (лат. Maecenas, Maecenat-is). Ова два властита имена у латинском, како се види, имају различну промену. Прво — промену *а*-деклинације, а друго консонантску промену, тј. промену с нешто измењеном основом и наставком ген. синг. на *-is*. И зато је, као и већина именица такве промене, у наш језик примљена у облику основе, као *Меценат*. Употребљава се она, додуше, код нас и у облику без сугласника *т* на крају. Али је Правописна комисија, полазећи од целе системе а и од честе употребе, препоручила први њен облик. Као заједничка именица према властитој, употребљава се, како је добро познато, увек без сугласника *т* на крају — и једно и друго, дакле, онако како је у Правопису речено.

Ми се, а и не једино ми, слажемо с другом П. да је за саму употребу латинице штета што је Правописом прописано да се властита имена из живих несловенских језика у делима одређене врсте морају писати у изворном облику. У неким нашим областима где је латиница била у претежној употреби, њоме су се та имена писала фонетски, а поготову тамо где се поред ћирилице, као обичније, употребљава и латиница, скоро је искључиво фонетски начин писања примењиван у обема азбукама једнако. Ова се новина (мислим изворно писање) тамо тешко прихвата, и многи који су се већ скоро сасвим били определили за латиницу само због тога сада радије пишу ћирилицом. Али ми не мислимо да је при фонетском транскрибовању властитих имена непотребно било захтевати да се та имена, када се први пут помену, у научним делима дају и у облику како се пишу изворно. Онај ко у таквим делима и у уџбеницима за средње и више школе мора да спомене неко властито име очевидно је дужан да читаоцу омогући прибављање и других, ширих или друкчијих, података о носиоцу дотичног имена, а то ће постићи тек када га дâ у облику који оно

има у томе језику. Потреба да се макар и један (први) пут дâ изговор неког страног властитог имена написаног азбуком коју многи и многи читаоци и не познају, нити уопште сви могу познавати све азбуке којима су написана властита имена која се спомињу и морају спомињати у делима одређене врсте — сасвим је несумњива. То, такође, не треба доказивати.

Поводом овога проблема се многи питају нарочито зашто правопис не обавезује и на примену искључиво фонетског начина писања дела и публикација за широку народну употребу. А још више је оних који, као и Пешикан, сматрају да је требало оставити потпуну слободу писцима у избору примене фонетског, односно изворног начина писања властитих имена, без обзира на то којом од двеју наших азбука пишу — када већ није могло бити прихваћено јединствено решење, што би у свакоме случају било најсрећније.

Пешиканово мишљење да се домаћи падежни наставак, и наставак за извођење придева, одваја цртицом од основног дела туђих властитих имена, када се ова пишу изворно Diderot-om и Diderot-ov, Giocond-om и Giocond-in не би могао бити прихваћен, јер су у питању јединствени облици, који се зато морају давати и у једноставном и јединственом облику, исто онако као када се та имена пишу фонетски: Diderotom и Diderotov, Giocondom и Giocondin, као год и *Дидероом* и *Дидероов*, *Ђокондом* и *Ђокондин*. А нема никакве контрадикције у правилу о писању француских властитих имена с муклим *е* на крају, за која се у Правопису каже да у нашем језику место тога *е* добивају *а*, а у осталом се делу пишу или изворно *(Toulousa)* или фонетски *(Tuluza)*.

Не знамо зашто према *Фећка* и *Пећка* П. конструише облике руских имена одмила: *Косћка* и *Насћка* (од Костя и Настя), за која и сам признаје да су немогућа.

Верујем да није велик број оних који би се сложили с П. мишљењем да би руским женским именима типа *Насшасја Филийовна* боље одговарала именичка промена од придевске, да би, тј., боље било говорити и писати *Насшасји Филийовни* него *Насшасји Филийовној*.

Не само недовољно оправдано него је и прилично смело Пешиканово схватање да би пољско тврдо *л* (*ł*) требало тран скрибовати са *в*, односно са *у*, а обично *l* са *lj*, и писати: *Гвос* (или

евент. *Гуос)људу* (Głos ludu), *Трибуна људу* (Tribuna ludu), *Људ Словјањски* (Lud Słowiański) итд. Макар да је пољско *ł* билабијални глас и, допуштамо, чак ближи у изговору каквом билабијалном *u* него гласу *л*, сама чињеница што се увек код нас транскрибовало са *л* била би довољна да се и даље транскрибује тим гласом, па и без обзира на мешање два принципа транскрибовања, које, узгред да кажемо, при преношењу словенских властитих имена на наш језик немамо само у овоме него и у још неким случајевима (указујемо овде на изговор и писање руских властитих имена *Москва* уместо *Масква*, *Потемкин* уместо *Потјомкин)*. А за пољско *l* се и не може рећи да је, као што мисли П., ближе српскохрватском *љ* него гласу *л*, па је зато, и с чисто фонетске тачке гледишта, оправданије његово транскрибовање словом *л*.

Друг П. се задржавао на још понеким питањима новога правописа наглашавајући да би, можда, нешто друкчија њихова решења била оправданија од оних која су у Правопису дата. Али се ми на њима нећемо задржавати јер се Пешиканова мишљења о њима у битности не разликују, или се врло мало разликују од оних којима чини приговоре. Уколико би и с других страна на њих било приговора, ми ћемо се другом приликом и на њих осврнути.

М. Стевановић

ПРИМЈЕНА ЈЕДНОГ ПРАВОПИСНОГ ПРАВИЛА У НАШОЈ ШТАМПИ

Већ је прошло неколико мјесеци откако смо добили нови правопис српскохрватскога књижевног језика. То вријеме је било довољно да се схвате и усвоје правописне одредбе, и ми бисмо данас очекивали потпуну и досљедну примјену правописних правила како у нашој штампи тако и другдје. На жалост, те досљедности нема. Не само да су неки нови правопис само дјелимично прихватили, него има и таквих случајева гдје су појединци још увијек остали „вјерни" староме правопису. Али ми се овдје нећемо задржавати на таквим примјерима. Ми ћемо овом приликом указати на проблеме који се јављају у вези са примјеном само једног правописног правила, и то одјељка правила о употреби великог слова.

На стр. 18. Правописа, т. 16. *а*, каже се: „У називима организација, друштава, установа, конференција и конгреса једино се прва реч пише великим словом, а од осталих речи само оне које су већ саме по себи властита имена" и даље, т. *б:* „Ако се уместо читавог назива узме само најзначајнија именица из тог назива, тада се и она пише великим почетним словом", нпр.: *члан Академије у Београду*, тј. *Српске академије наука и уметности.*

Ако данас, нешто више од пола године послије прихватања новога правописа, погледамо како се ово правило примјењује, видјећемо да нема листа у коме је све написано онако како Правопис изискује. Ја сам прегледао само неколико бројева појединих наших дневних и недјељних листова, и стање које сам тамо нашао, бар што се тиче примјене правила о коме је овдје ријеч, говори нам да се суштина тога правила није схватила како треба и да употреба великог слова још многима задаје потешкоћа. Потврду

за овакву констатацију налазимо у примјерима који се наводе у овом напису, а њих би могло бити и знатно више.

Примјере о којима ће овдје бити ријечи ми ћемо прегледати овим редом:

1) називи организација и друштава;
2) називи конгреса, пленума, конференција;
3) називи установа и институција;
4) називи титула живих поглавара држава.

1) *Називи организација и друштава*

Пуни називи организација и друштава најчешће се пишу почетним великим словом. Када су у питању наше друштвене организације, у том се не гријеши и редовно имамо: *Савез комуниста Југославије*, *Социјалистички савез радног народа Југославије*, *Савез ратних војних инвалида*, *Савез бораца народноослободилачког рата*, *Савез студената Југославије*, *Народна омладина* и сл.

Тако се најчешће пишу и пуни називи страних политичких партија:

Пре неколико дана премијер Гурсел састао се са шефом *Партије правде* . . . После овог састанка лидер *Партије правде* је изјавио; Лидер *Нове турске партије* . . . изјавио је (Борба, 14. III 61); Пет чланова искључено је вечерас из чланства *Лабуристичке странке* (Политика, 17. III 61); Оснивач „*Партије правде*" бивши генерал; Оснивач партије „*Нова Турска*" оштро је критиковао ранију делатност *Републиканске партије* (Борба, 4. IV 1961); Као на пример *Партија нове Турске* Екрема али-Џана (Политика, 7. IV 1961); Он је председник *Друштва за лов луком и стрелом* (Илустрована политика, 14. III 1961); У формацији *Фронта националног ослобођења* (Нин, 9. IV 1961).

Рјеђи су примјери гдје се и почетна ријеч пуног назива пише малим словом: Примио је к знању одлуку *народноослободилачког фронта* да не буде присутан сутра у Евијану (Политика, 7. IV 1961).

У примјерима гдје се мјесто читавог назива узима само „најзначајнија именица" разликујемо два случаја: а) кад уз ту именицу долази нека одредница и б) кад се та именица употребљава сама. И у једном и у другом случају ове се именице у нашој штампи најчешће пишу малим словом:

а) *Наша йарйија* (ријеч је о КПЈ) увијек је васпитавала своје чланове (Ослобођење, 16.III 61). Одржавање избора у месецу јуну или јулу са становишта *моје йарйије* било би сувише рано; Лидер Партије правде је изјавио да ће *његова йарйија* . . . (Борба, 14.III 61).

Ђ) Одлучио је да се искључе из ЦК и чланства *йарйије* (ријеч је о КП СССР, Политика, 17.III 61); И да је спреман да и убудуће испуни сваки задатак који му поставе влада и *йарйија* (мисли се на КП СССР, Политика, 17.III 61); Он износи да су му љубав према домовини, *йарйији*, социјализму у његовом великом делу дали снаге (исто); Рођени земљаци . . . другови руководиоци *йарйије* и владе (исто).

Истина, има случајева гдје се и ове „најзначајније именице" пишу великим словом како то и захтијева Правопис. Ја имам потврда само за примјере без одреднице:

Председник Републичког већа *Синдикайа* Србије је рекао (Борба, 14.III 61) (али у истом чланку налазимо и: Председник *синдикайа* Хрватске Јосип Цази истакао је); У којима су у великом броју деловали као одборници чланови *Парйије* (тј. КПЈ, Борба, 4.IV 61).

Наведени примјери упућују нас на три питања: 1. Како писати неаутентична имена разних организација и друштава? 2. Како писати „најзначајнију именицу" узету из назива партија и друштава ако уз њу имамо неку одредницу (— мој, наш, ваш, ова, та и сл.)? и 3. Како писати ту најзначајнију именицу ако је она у облику множине?

На прво питање може се одговорити да и ту пуне називе треба писати почетним великим словом. За правопис није битно да ли се нека политичка странка у Турској зове *Нова Турска* или *Нова йурска йарйија*. Нама је та партија дата у једном од тих облика; то је за нас њено званично име, и оно се као такво пише почетним великим словом (наравно, та имена не би требало самовољно мијењати у нашој штампи). На друго питање, према ономе како је то једном приликом објаснио проф. Стевановић, може се одговорити да та најзначајнија именица када долази уз неку одредницу није више сама носилац диференцијалне ознаке (а велико слово у оваквим случајевима има само ту службу) и да је, према томе, велико слово у таквим случајевима сувишно. Што

се тиче писања оних назива који имају именицу у множини, мислим да би ту „најзначајнију именицу“ требало писати малим словом: *синдикати* (и када се мисли на *Савез синдиката Југославије)*, *жељезничари* (тј. *Савез жељезничара Југославије)*, *планинари* (тј. *Савез планинара Југославије)* и сл.

Према томе, у називима организација и друштава почетно велико слово имамо кад се наводи пуни назив, а ако се наводи „најзначајнија именица“, она се пише почетним великим словом само кад је та именица у облику једнине и кад уз њу нема неке друге одреднице.

2. *Називи конгреса, конференција, пленума*

Наведено правописно правило прописује да се и у називима конгреса, конференција и сл. прва ријеч пише почетним великим словом. Ово правило наша штампа поштује само када су у питању манифестације те врсте које се одржавају у нашој земљи, иако и ту има недосљедности. Кад је, пак, ријеч о таквим манифестацијама у другим земљама, великог слова скоро и нема:

На *Конгресу Социјалистичког савеза Словеније* који је одржан прошлог тједна (ВУС, 15.III 61); Кулминација тих неправди је достигнута на *Четвртом конгресу Албанске партије рада* (Комунист, 26.III 61);

али и: Испоручио је поздраве Социјалистичкој странци Италије и њеном *тридесет четвртом конгресу* (Политика, 17. III 61); У париском предграђу Клиши почео је данас *први конгрес Уједињене социјалистичке партије Француске* (Политика, 25.III 61); У наставку *петнаестог заседања Генералне скупштине* (Политика, 17.III 61); Учесници *конференције премијера земаља чланица Комонвелта* (Борба, 14.III 61); Учесници *градске конференције Социјалистичког савеза Београда* (Политика, 15.III 61); Одређене су да их заступају на *савезној конференцији жена* (Ослобођење, 16. III 61); Као делегат за *савезну конференцију жена* (исто); У великој сали Студентског центра у Загребу сутра почиње *конференција жена Југославије* (Политика, 19. III 61); А. Р. отвара *други пленум ССРНЈ* (Политика, 21. III 61, испод слике: Са отварања Другог пленума ССРНЈ).

Исто стање налазимо и у случајевима гдје се мјесто цијелог назива узима само најзначајнија именица:

Политички реферат на *Конгресу* (34. конгресу Социјалистичке партије Италије) поднеће генерални секретар странке Пјетро Нени (Вечерње новости, 14. III 61); Која ће на *Конгресу* представљати опозицију (исто); Као што је познато, 1948. године одржан је *Пленум ЦК КПЈ* поводом резолуције; Децембра 1957. одржан је *Пленум ЦК СКЈ* поводом савјетовања у Москви; Како је изнио Суслов у свом реферату на *Пленуму ЦК КПСС* (све Комунист, 26. II 61); Истакнуто је на *Пленуму Општинског одбора Социјалистичког савеза у Зрењанину* (Борба, 3. IV 61).

А поред оваквог начина писања и: При томе се на *поменутом конгресу* (ријеч је о Четвртом конгресу Партије рада Албаније) није нашао нико (гдје имамо одредницу, Комунист, 26. II 1961) као и: Дискусија на *конгресу* (ријеч је о 34. конгресу Социјалистичке партије Италије) наставиће се до недеље . . . и формулисати закључци *конгреса* (Политика, 17. III 61); На *конгресу* је истакнуто (мисли се на Конгрес ССРН Словеније који је одржан марта мјесеца у Љубљани); Наглашено је у закључцима *конгреса;* При завршетку *конгреса* (ВУС, 15. III 61); Данас по подне допрле су (вести) из Ланкастер хауса, где се одржава *конференција* (премијера земаља Комонвелта, Политика, 15. III 61); Прекјучерашњем делу *пленума* (ЦВ ССЈ) присуствовали су; На *пленуму* је расправљано (Политика, 15. III 61); Анкета коју је организовало Републичко веће Савеза синдиката Србије, запажања до којих се дошло обиласком неких предузећа у Републици, *пленум Градског комитета СК Београд* (Комунист, 26. II 61).

Наведени примјери упућују на сљедеће питање: Да ли треба на исти начин писати називе конгреса, конференција и пленума који су одржани, који се одржавају у вријеме када се о њима пише и који су тек у припреми?

На ово питање може се одговорити да за правопис није важно да ли је неки конгрес одржан, или се одржава у вријеме када се о њему пише, или је пак у плану да се одржи. За правопис је важно да је једна манифестација ове врсте добила своје име, свој назив, и то се, према правописним прописима, пише великим словом, без обзира да ли уз то име долази и редни број. Према томе, велико слово треба писати у свим случајевима када се мисли на одређени конгрес, конференцију или пленум ако се наводи потпуни назив тих манифестација. Ако се наводи само „најзна-

чајнија именица" из тога назива, она се пише великим словом једино кад уз њу не долази нека одредница.

3. *Назив установа и институција*

У овом одјељку ми ћемо прегледати како се пишу називи разних установа, и то овим редом:

a) парламенти и владе,
b) агенције,
c) музеји, клубови, домови,
d) остале установе и институције.

а) Парламенти и владе

Скоро без изузетка наша штампа парламенат као законодавну институцију једне земље пише великим словом — без обзира да ли се у земљи о којој је ријеч то представничко тијело зове тако или некако друкчије:

Влада, којој је раније стајао на челу Патрис Лумумба, једина је законита и уставна влада проистекла из изабраног *Парламента* (Политика, 16. III 61); Да се сазове конгоански *Парламенат* (исто). Касније, када је откривена конспирација ове тринаесторице, искрсло је и неочекивано питање: а шта са *Парламентом?* Има ли влада . . . законито право да без знања *Бундестага* доноси овакву одлуку? (Илустрована политика, 14. III 61); Састав новог *Парламента* је (Политика, 30. III 61); Према одлуци *Парламента* (Политика, 17. III 61); Опозиција тврди да влада за своју већину у *Парламенту* има да захвали изборној рачуници (Политика, 6. IV 61).

тако и: Према *Народној скупштини* (Политика, 17. III 61); Група од 40 чланова конгоанског *Представничког дома* и *Сената* састала се синоћ (Политика, 17. III 61); Задржала је своје позиције у *Представничком дому* (Политика, 30. III 61); Председник Кенеди затражио је од *Конгреса* да влади дозволи (Политика, 15. III 61). На изборима за *Сејм* . . . гласало је (Политика, 19. IV 61); У нови *Сејм* изабрано је (Политика, 19. IV 61).

Ријеђе наилазимо на примјере гдје се име ове институције пише малим словом:

Један бивши председник *народне скупштине* (Илустрована политика, 14. III 61); Предсједников говор у *парламенту у Гани*

(ВУС, 15. III 61); Говор предсједника Тита у *ганском парламенту* (исто); Комунистичка партија . . . ће у *новој скупштини* имати пет посланика (Политика, 30. II 61).

Док код ријечи парламенат имамо скоро увијек велико слово, код владе, као управне институције једне земље, сасвим је супротно. Та се именица скоро редовно пише малим словом:

Представник *бонске владе* је додао (Вечерње новости, 14. III 61); Потпредседник *мађарске владе;* О чему је *југословенска влада* својевремено доставила *влади Мађарске* (Политика, 17. III 61); у саопштењу *ганске владе* се каже (Полиитика, 16. III 61); Садашњи емисар *француске владе* (Ослобођење, 16. III 61); Народи и *влада Југославије* пружају досљедну подршку (Политика, 21. III 61); Предсједник Де Гол предсједаваће данас сједници *француске владе* (Ослобођење, 16. III 61); Односи између *владе* и опозиције . . . опозиција криви *владу* . . . *влада* оптужује опозицију (Политика, 6. IV 61).

Ја сам забиљежио само неколико примјера гдје се и влада као управна институција једне земље пише великим словом:

Народима и *Влади ФНРЈ* могу да изразим осећања поштовања народа и владе Републике Гвинеје (Политика, 21.III 61) као и: с том разликом што је у њеном коминикеу реч о „*Привременој влади алжирске Републике* “ (Политика, 31.III 61); Он је у *Привременој влади алжирске Републике* постао министар (Нин, 9. IV 61), гдје је дат пуни назив овог управног органа Републике Алжира.

Како нам примјери показују, данас је постало скоро правило да се парламенат као институција пише великим словом без обзира на званични назив тог законодавног тијела. На другој, пак, страни именица *влада* која такође означава одређену инс титуцију и која у доста случајева одговара званичном називу те институције (то је најзначајнија именица пуног назива те институције), пише се малим словом. Тако нпр.: великим словом се пише именица *парламенат* и кад је у питању наша Савезна народ на скуп штина, њемачки Бундестаг, француска Assemblée nationale и сл., а малим словом се пише именица *влада* кад је ријеч не само о нашем Савезном извршном вијећу него и о влади Алжира или Француске, иако ове у свом званичном називу имају ријеч „gouvernement“ тј. влада. До оваквог диференцирања ових назива новинари

нису могли доћи на основу неког правописног правила. Више је вјероватно да се то код нас уопштило под утицајем писања ових институција у неком страном језику. Само ово диференцирање није у духу новога правописа нашег језика. Ако се *парламенат* као незванични назив те институције пише великим словом, по истом правилу треба и именицу *влада*, као руководеће тијело једне земље, писати великим словом.

Наравно, и ове се институције пишу малим словом ако уз њих долази нека одредница: *наша влада, моја влада* и сл. Од овога би се, евентуално, могли изузети они случајеви гдје уз те именице долазе присвојни придјеви као одреднице, нпр.: *југословенски, француски, алжирски, амерички* и сл. Ту би, можда, требало те одреднице писати великим словом: *Југословенска влада, Британски парламенат, Амерички сенат* мј. *Влада Југославије, Парламенат Велике Британије, Сенат Сједињених Америчких Држава*, исто онако као што пишемо *Београдски универзитет* мј. *Универзитет у Београду, Загребачко свеучилиште* мј. *Свеучилиште у Загребу*.

ђ) Агенције

Ми ћемо овдје изнијети само како се пишу називи новинских агенција, а слично стање налазимо и код других установа с тим називом. Код новинских агенција имамо два начина писања њихових пуних назива: и назив агенције и општа именица пишу се великим словом:

Како јавља *Агенција Франс прес* (Ослобођење, 16.III 61, Политика, 30.III 61, 19.IV 61); Како преноси *Агенција Франс прес* (Политика, 19.IV 61).

Знатно чешће та се општа именица пише малим словом:

Како јавља *агенција Асошијетед прес* (Политика, 16.III 61' Ослобођење, 16.III 61); Како јавља *агенција Франс прес* (Политика, 17.III 61; Борба, 21.III 61).

Нема никакве сумње једино је исправно овакве називе писати као оне у другој групи примјера, тј. општу именицу малим словом. Ту именица *агенција* има исту функцију као, рецимо, *школа* у: основна школа „Радоје Домановић" или *фабрика* у: фабрика каблова „Моша Пијаде". Истина, ми у горњим примјерима немамо наводних знакова. Али они ту нису неопходи, јер се ради о добро познатим називима, а то је, опет, у духу Право-

писа у ком се каже: „када се тачно зна или се нечим другим означи на шта се односи дотични назив . . . наводнике није потребно стављати“ (стр. 114).

c) Музеји, домови и клубови

Код музеја и домова, као и код других установа, разликујемо двије врсте назива: а) кад те установе немају посебног имена и b) кад поред општег назива имамо и посебно име.

У првом случају називи за музеје и домове пишу се почетним великим словом опште именице:

Посјетили су *Музеј првог српског устанка;* То се чува у *Етнографском музеју;* Он је кустос у *Земаљском музеју у Сарајеву; Директор Музеја народне револуције* (Политика, 31.III 61). Тако и: У *Дому ученика у привреди у Мостару;* Бићемо у *Клубу универзитетских радника у Београду;* Члан је *Клуба пријатеља природе у Земуну* и сл.

Овако треба писати и називе музеја у којима се налази заоставштина истакнутих личности: Ради у *Музеју Николе Тесле;* Директор је *Музеја Вука и Доситеја.*

У вези са посљедњим примјерима потребно је истаћи да се у нашој штампи често гријеши при писању назива музеја ове врсте. Наиме, ми наилазимо на примјере гдје се лично име ставља међу наводнике, иако наводницима ту нема мјеста. Код оваквих случајева треба разликовати двије врсте назива. У примјерима као Музеј Николе Тесле ријеч је о музеју у коме се чувају предмети или било шта друго што је везано за име овог научника, те ствари припадале су тој личности и због тога се његово име налази у облику генитива којим се казује припадност. Наводним знацима овдје никако нема мјеста; управо би они давали сасвим другачији смисао цијелом називу. Име неке личности у називима ове врсте долази међу наводницима ако та личност нема никакве везе са оним што се налази у том музеју, ако се тамо не налазе предмети или нешто друго што је припадало тој личности, тј. ако је то име ту узето само из поштовања. Тако у примјеру: У *музеју „Моша Пијаде“* у Билећи откривена је биста овога нашег великог револуционара, није ријеч о музеју у коме се налазе предмети везани за Мошу Пијаде, него је ријеч о музеју који је из поштовања према њему добио ово име. (Мада Правопис до-

пушта да се не употребљавају наводници кад се на неки други начин одреди назив установе, ми бисмо рекли да су у примјерима ове врсте они неопходни).

Разлике између ових назива су јасне. У првим примјерима ријеч је о музеју који је стварно везан за име које долази у генитиву *(Музеј Николе Тесле)*, у другим примјерима непосредне везе између онога што се налази у музеју и имена које оно носи нема или не мора да буде *(Музеј „Моша Пијаде“* у Билећи); у првим примјерима име личности долази у генитиву и не мијења се *(У Музеју Николе Тесле, Са Музејом Николе Тесле, Ријеч је о Музеју Николе Тесле* и сл.); у другим примјерима лично име долази у номинативу *(У музеју „Моша Пијаде“)* и обично се не мијења. У посљедњим примјерима лично име се мијења само кад је ријеч о нечем што је добро познато, а употребљава се без опште именице *(То је израђено у фабрици вагона „Ђуро Ђаковић“ у Славонском Броду*, али *То је израђено у „Ђури Ђаковићу“ у Славонском Броду)*. Први примјери не захтијевају наводнике, у другима су они неопходни ако се жели дати прави смисао називу *(Ради у Музеју Николе Тесле*, али *Ради у музеју „Моша Пијаде“)*; у првим примјерима и општа се именица пише почетним великим словом, у другим примјерима та се именица пише малим словом *(Ради у Музеју Николе Тесле*, али *Ради у музеју „Моша Пијаде“)*. Дакле, у другим примјерима имамо исти начин писања као у називима предузећа или школа које имају посебно име.

Код назива домова важи исти принцип. Ако напишемо једно име без наводника у називу дома, то значи да тај дом припада личности о којој је ту ријеч. Према томе није свеједно да ли ћемо написати *Дом Пане Ђукића* или *Дом „Пане Ђукић“*, исто онако као што није свеједно кад се напише *Библиотека Светозара Марковића* и *Библиотека „Светозар Марковић“*. У првим случајевима ријеч је о дому или библиотеци који припадају тим личностима, а у другим примјерима та су имена само из поштовања према тим личностима дата тим установама.

У вези са овим поставља се питање како треба писати остале именице које долазе у називу домова — да ли *Дом Армије* или *Дом армије?*

У нашој штампи се уопштило да се у називу домова који припадају Југословенској народној армији обје ријечи пишу вели-

ким словом: *Дом Армије*, знатно рјеђе, и рекло би се као коректорска погрешка појави се и: *Дом армије*. Сви други домови, без обзира на њихово припадање, пишу се малим словом: *Дом милиције*, *Дом синдиката*, *Дом морнарице*, *Дом гарде*, *Дом ваздухопловства*, *Дом жељезничара*, *Дом исељеника* и сл.

Оваква неуједначеност у писању назива за домове тешко може наћи убједљиво оправдање. Ако се полази од тога да треба писати Дом Армије овако, обје ријечи великим словом, зато што се мисли на Југословенску народну армију, онда, по истој логици, треба писати и Дом Омладине, јер се мисли на Народну омладину Југославије; Дом Синдиката, јер се мисли на Савез Синдиката Југославије; Дом Ваздухопловства, јер је ријеч о Југословенском ратном ваздухопловству; Дом Морнарице је дом који припада Југословенској ратној морнарици; Дом Милиције, јер се мисли на Народну милицију итд. Како видимо тешко је наћи убједљив разлог за овакву разлику у писању.

d) Остале установе и институције

Називи општепознатих установа и институција у нашој штампи пишу се онако како то захтијева Правопис:

После њих говорили су потпредседник *Извршног већа* (Борба, 14. III 61); Државни подсекретар у *Секретаријату Савезног извршног већа за народно здравље* (Политика, 16. III 61; боље: подсекретар у Секретаријату за народно здравље Савезног извршног већа); На поменутој седници *Среског синдикалног већа*; На јучерашњој седници *Савета за унутрашње послове Народног одбора града* (Политика, 16. III 61); У британском *Министарству пољопривреде* (Илустрована политика, 14. III 61); Представник ганског *Министарства иностраних послова* (Политика, 16.III 61); Представници *Савезног секретаријата за индустрију* и *Савезне грађевинске коморе* (Ослобођење, 16. III 61).

Иако се сва министарства пишу редовно великим словом, министарски савјет као институција, пише се и малим словом: Министар информација . . . прочитао је новинарима текст саопштења *министарског савета* (Политика, 16. III 61), иако је и министарски савјет једна одређена институција коју, а према одредбама Правописа, треба писати великим почетним словом — исто онако као што се пише *Одсјек за финансије* или *Деканат Филолошког факултета у Београду*.

Док још и има неког јединства у писању пуних назива установа чија су имена опште позната, код разних комисија и комитета влада општа збрка. То ће потврдити примјери који слиједе:

Председник УАР . . . примио је шефа југословенске делегације на заседању *заједничког Министарског комитета Југославије и УАР* (Политика, 15. III 61); Југословенска делегација која учествује у раду *заједничког министарског Комитета за привредну сарадњу између ФНРЈ и УАР* (Политика, 17. III 61); На досадашњим састанцима *Заједничког министарског комитета за економску сарадњу* (Ослобођење, 16. III 61); Шефови делегација Југославије и УАР на засједању *Заједничког министарског комитета за економску сарадњу* одржали су јуче састанак (Ослобођење, 16. III 61); *Мешовити министарски комитет за привредну сарадњу* између две земље (Политика, 22. III 61), па чак и: Шефови делегација Југославије и УАР на заседању *заједничког министарског комитета* одржали су састанак (Политика, 15. III 61). Исто шаренило имамо и у примјерима: Примио је члана *Британске управе за атомску енергију* (Ослобођење, 16. III 61); Приредио је вечеру у част . . . *члана Управе за атомску енергију* (Политика, 16. и 17.III 61); Носилац Нобелове награде за физику, *члан управе за атомску енергију Велике Британије* који је на позив Савезне комисије за нуклеарну енергију (Политика, 15. III 61) и Примио је *члана британске управе за атомску енергију* (Политика, 16 III 61).

Наведени примјери лијепо илуструју какво се све шаренило јавља тамо гдје новинарима и коректорима није јасно како гласи званични назив неке установе или институције. Отуда оволико разних начина у писању једног комитета или једне управе. Наравно, и ово би се могло избјећи ако би се они који пишу заинтересовали да сазнају званичне називе тих комитета, одбора или комисија, а то је, уосталом, њихова дужност.

Када се не наводи пуни назив, и овдје вриједи правило по ком се основна именица пише великим словом ако уз њу нема неке одреднице: Данас је засједала *Комисија УН за измирење у Конгу*. Послије састанка чланови *ове комисије* су изјавили да ће сутра отпутовати у Леополдвил.

4. Називи титула живих поглавара држава

Правопис је прописао да се „Називи живих поглавара држава када се не спомињу њихова имена пишу . . . великим

словом". Ово правило наша штампа досљедно примјењује када се ради о предсједнику Титу:

Наш Предсједник у свим овим земљама први је неафрички шеф државе (ВУС, 15. III 61); Каирски листови посебно подвлаче став *југословенског Предсједника* (Ослобођење, 16. III 61); На удаљености од свега неколико метара тешко је било пратити шта се дешава око *Председника* опкољеног масом људи (Борба, 4. IV 61); Која је доласку *југословенског Председника* у Александрију . . . дала изванредан публицитет (Политика, 19. III 61).

Кад је ријеч о шефовима других држава имамо:

Председник Тито и Краљ Марока су истакли (Политика, 7. IV 61); *Француски Председник* је одговорио да ће размотрити овај његов захтев (Политика, 6. IV 61); Разговори између *америчког Председника* и британског пр̏емијера још нису завршени; Није тајна да је *амерички Председник* иницијатор ове идеје (Политика, 8. IV 61).

Знатно чешће титуле шефа државе срећемо написане малим словом:

Стигли смо у резиденцију *гвинејског председника* (Политика 21. III 61); Одвезли смо се у резиденцију *гвинејског председника* (исто); Као што је био случај са посјетом *вашег предсједника* (ријеч је о Предсједнику Републике Гвинеје, исто); Генерални секретар Арапске лиге је додао да је са *туниским предсједником* размотрио сва питања (Ослобођење, 16. III 61); Он је одбио да било шта каже о појединостима свога разговора са *француским председником* (Политика, 31. III 61); То потврђује да је краљ Хусеин примио одговор *председника УАР* (Борба, 4. IV 61); У суботу ће *председник САД* (Политика, 5. IV 61); Први грађани који су пописани били су *председник Републике* и председник индијске владе (Борба, 4. IV 61); *Француски председник* је одговорио (Политика, 6. IV 61); Коме је јуче *белгијски краљ* поверио мандат за састав нове владе (Политика, 8. IV 61); Једна од допунских тема састанка који ће у недељу у Бону имати канцелар Аденауер са политичким саветником *америчког председника* (Политика, 8. IV 61).

Нема сумње, у свим овим примјерима требало би да је титула шефа државе написана великим словом, како то захтијева правописно правило. Истина, и овдје би се могло поставити питање — да ли и на писање ових назива, ових титула, утичу одреднице

које долазе уз њих, да ли и ту треба поступати као у раније навођеним примјерима? Другим ријечима да ли поред Предсједник Федеративне Народне Републике Југославије треба писати: југословенски предсједник или југословенски Предсједник?

С обзиром на то што у Правопису јасно стоји да се само „називи живих поглавара држава", што значи из почасти, пишу великим словом, ови се примјери изузимају и без обзира на одредницу увијек се само титула шефа државе пише великим словом, а то су именице: краљ, султан, цар, предсједник, шах и сл.

Остале титуле, како то предвиђа и Правопис, најчешће се пишу малим словом. Ја сам забиљежио само један изузетак: Наредбом *Државног секретара* за послове народне одбране (Народна армија, 31. III 61), иако је и ту: У вријеме највећег расположења у дворану је ушао *секретар одбране Либерије;* За вријеме пријема *подсекретар и секретар одбране* најпохвалније су се изразили о нашим младим морнарима. Начин писања у посљедња два примјера је исправан, а први је у противрјечности с правописном одредбом која се на ово питање односи.

А. Пецо

КОРЕЛАЦИЈЕ И ПОРЕМЕЋАЈИ У ЊИМА

Оно што је у синтагмама и простим реченичним типовима конгруенција, то су у односима међуреченичним корелације општих психолошко-језичких категорија. При формирањима језичких структура свакако су односи основних категорија места, времена, начина имали своје специфичне ознаке према ситуацији (исказ; негација) и према условљености односа. Тиме наилазимо на тему о томе да реченичне свезице могу имати померене вредности — при слабијем, мање интензивном процесу мишљења. Најчешће се поремећаји корелација јављају кад се у глобалној психолошко-језичкој реализацији изразе истовремено и недовољно диференциране корелације времена и услова, јер се условљеност јавља временски, а прецизирање временског момента може се схватити као локализовање у перспективи.

Конкретан и карактеристичан пример имамо у једном дневном листу од 7. јуна 1961. г., где се говори о значају замрзавања воде у вези са инстинктом неких животиња за осигурање опстанка потомства:

> Еколози наводе као посебан пример и врсту бескичмењака, из чијих се јаја *тек онда* развију јединке *ако* су она осушена стајала у сувом муљу око 15 година.

Основне су корелације: а) условна: *тек-ако; само-ако*, а б) временске *онда-кад*, и са појачањем *тек онда-кад*, *само онда кад*. Међутим у примеру који је наведен мотивисаност корелације је разбијена: *тек онда-ако:* ту *ако* прима потенцијално на себе временску вредност корелације. У процесу мишљења долази до оваквог поремећаја у два случаја: или се *тек* појачава временским *онда*, или је *онда* механизирано проширење ради појачања израза при слабијем интензитету. *Ако* је условљено у временском процесу.

Појачано *шек* са *онда* је привидно: У овом примеру је само услов — *шек онда* = *шек;* са јачим временским истицањем било би *шек онда ако се, и кад се* . . . Таква комплекснија уводна корелација омогућава да *ако* прими вредност *кад*, а да *онда*, са слабијим степеном значења, остане и у простој корелацији: *шек-ако*. Семантички интензитет у ослабљеном степену кључ је за разумевање оваквих појава, — а за овим долази механизирање.

Заиста, у даљем тексту тога малога чланка овако поремећена корелација се понавља:

— Тако се из јаја неких ситних животиња могу *само онда* развити јединке, *ако* су извесно време била подвргнута смрзавању.

Елементи *само* и *шек* су равноправни, а условни им је корелат *ако*.

Из овога се види, бар код писца овога чланка, извесна тенденција ка устаљивању. — Међутим, при прецизнијем формулисању мишљења, при интензивнијем реализовању корелационог временског односа треба рећи *шек кад*, *само кад*, — а у корелацији условљености *шек ако*, *само ако*.

Према томе у настави књижевнога језика, а посебице при писању треба захтевати прецизније доживљавање реализације процеса мишљења. Поремећаји слични наведеном случају не могу се сматрати добрим у књижевном језику, мада су психолошко-језички интересантни.

М. Павловић

ЈЕДНА АКЦЕНАТСКА АЛТЕРНАЦИЈА У САВРЕМЕНОМ СРПСКОХРВАТСКОМ ЈЕЗИКУ

I

Потребно је, најпре, да подсетим на извесне начелне чињенице.

Прво. Акценатске су појаве у основи својој фонетске. Под одређеним условима једна се акценатска појава јавља у одређеном тренутку историјског развитка једног језика без изузетка, као и сви гласовни закони уосталом.

Друго. Тачно је да је досад најбоље српскохрватски књижевни акценат обрадио Даничић. То је трајна Даничићева заслуга за српскохрватску акцентологију. И српски и хрватски дијалектолози у својим студијама о акценту појединих говора упоређују свој дијалекатски материјал с Даничићем као нормом. На основу таквога рада и настале су модификације књижевне акцентуације које су унели Белић (Правопис 1950/1952) и Правописна комисија (Правопис 1960).

Али, за карактеристику Даничићева рада наводимо овај цитат из Белића, где он говори о Даничићевој обради акцента у именица: „Даничић је полазио од номинатива једнине и дао је у својој студији безброј категорија. У ствари све ове многобројне категорије, ако се пође од њихових правих унутрашњих особина, своде се на врло мали број који претстављају стално понављање истих црта" (Историја српскохрватског језика, књ. II, св. 1: Речи са деклинацијом, Бгд. 1950, стр. 25). Ово се може рећи и за Даничићеву обраду придева и глагола.

Треће. Иако се у савременом српскохрватском акценту чувају трагови многих појава и из ранијих епоха развитка српскохрватског језика и из прасловенске епохе, ипак нема сумње да

су у савременом српскохрватском језику акценатске појаве такође фонетске. Оне су у извесном смислу одређене историјским развитком, али оне несумњиво имају и своју савремену законитост.

Четврто. Посматране из морфолошке перспективе, акценатске се појаве јављају као акценатске алтернације. То значи да се с променом облика речи под одређеним условима мења и акценат. Али су и ту саме акценатске појаве фонетске: под истим условима оне се јављају у свим врстама речи и њиховим облицима где постоје такви услови. Тако, уосталом, наука тумачи и акценатске појаве у ранијим епохама развитка српскохрватског језика.

II

Несумњиво је, међутим, да и савремени српскохрватски језик има своје акценатске алтернације.

Мислим да је једна таква акценатска алтернација она која се у формули може овако представити:

(˘) + (´) + (˘) : (`) + (—) + (x).

Другим речима, ако се у појединим облицима дуги узлазни акценат јави између два кратка слога, њему у другим облицима одговара ситуација у којој се на првом од та три слога налази кратки узлазни акценат, на другом неакцентована дужина, и у којој је судбина трећег слога индиферентна.

Одмах треба да нагласим да су и данас за промене у акценту од значаја три последња слога. Услов: промена састава речи.

Ова се алтернација, најпре, јавља код именица. Доследна је у типова:

ју̀на̄к — јуна́ка;
по̀моћнӣк — помоћни́ка;
заповѐднӣк — заповедни́ка;
исподсунча̀нӣк — исподсунчани́ка.

На исту се алтернацију своди и тип *пу̑т — пу́та* (преношење *за̏ но̑ж* аналошко је према *у̏ гра̄д)*[1]. Код свих ових типова, дакле, у питању је однос зависни падежи : ном. једн.

[1]) Алтернација се овде у ствари најбоље огледа у примерима *на̀ пу̑т — на пу́ту*. Ја сам намерно ову алтернацију приказао у формули (˘)+(´)+(˘):(`)+(—)+(x), јер овде није у питању једноставно однос (´):(ˆ) на шта би на први поглед упућивала ситуација *пу̑т — пу́та*. Наиме, однос (´):(ˆ) не своди се увек на ову алтернацију; нпр. њој не припада однос *ру́ка — ру̑ку* јер се овде

Ова се алтернација јавља и у типова *ла́нац (ла́нац — о̏д ла̄на̄ца̄)*, *доби́так (доби́так — до̏бита̄ка̄)* и сл., где је у ствари у питању однос gen. pl. према осталим облицима.

Ова је алтернација доследна у односу ном. једн. subst.: присвојни придев у типова:

ју̏на̄к (јуна́ка) — јуна́ков;

помо̏ћнӣк (помоћни́ка) — помоћни́ков;

запове̏днӣк (заповедни́ка) — заповедни́ков;

стри̑ц (стри́ца) — стри́чев;

а такође и у односу subst.: adj. типа:

маши́на — ма̏шинскӣ и сл.

Ова је алтернација тако рећи доследна у глагола с двосложном и вишесложном основом (ако им се инфинитивна основа не завршава на ћ), и то у односу inf. : praes.:

тр́нути — тр̑не̄м — тр́нуо (cf. *утр́нути — у̏тр̄не̄м — утр́нуо);*

хва́лити — хва̑лӣм — хва́лио (cf. *похва́лити — по̏хва̄лӣм — похва́лио);*

пи́тати — пи̏та̄м — пи́тао (cf. *запи́тати — за̏пита̄м — запи́тао);*

пи́сати — пи̏ше̄м — пи́сао (cf. *напи́сати — на̏пише̄м — напи́сао);*

шкргу́тнути — шкр̏гӯтне̄м — шкргу́тнуо;

једна́чити — је̏дна̄чӣм — једна́чио;

венча́вати — ве̏нча̄ва̄м — венча́вао;

урли́кати — у̏рлӣче̄м — урли́као;

кукуре́кнути — куку̏ре̄кне̄м — кукуре́кнуо;

живота́рити — живо̏та̄рӣм — живота́рио;

вечера́вати — вече̏ра̄ва̄м — вечера́вао;

кукуре́кати — куку̏ре̄че̄м — кукуре́као;

пријатеља́шити — пријате̏ља̄шӣм — пријатеља́шио;

аратоси́љати — арато̏сӣља̄м — аратоси́љао.

У глагола са (́) у инфинитиву ова се појава у ствари не јавља само тамо где је претежан утицај неке друге појаве (*тре́сти*[2] — једносложна основа; *живе́ти* — ситуација у вези са ћ; *ли́чити* — акценат везан за непрелазне глаголе; *кази́вати, пaза-*

акценат на проклитику преноси у виду(̏) и сл. Однос *ру́ка — ру̑ку — у̏ рӯку* не захвата данас тако велики број категорија и зато можемо рећи да је он данас непродуктиван.

[2]) Али исп. *тре́сти — тре̑сао — истре́сти — и̏стре̄сао.*

рѝвати, окломаћѝвати — специјални морфолошки однос основа на *-ивати/-ујем; кле́ти, сне́ти* — за данашње језичко осећање неправилни глаголи), или, разуме се, ако се (′) налази на првоме слогу тросложних или вишесложних инфинитивних основа, када је акценат непроменљив *(за́видети, па́рложити, а́минати, ка́котати, за́ветовати)*.

Али кад се у Даничића прегледају бројни примери глагола у којих се јавља алтернација о којој је реч, јасно се види висока фреквенција њене примене у глагола.

Такође, ова се акценатска алтернација јавља у глагола у односу 3. pl. praes.: остали облици praes. у типова:

пи́тати — пи̏та̄м — пи́тајӯ (cf. *за̀пи̏та̄м — запи́тајӯ);*
венча́вати — вѐнча̄ва̄м — венча́вајӯ;
вечера́вати — вечѐра̄ва̄м — вечера́вајӯ;
аратоси́љати — арато̀си̏ља̄м — аратоси́љајӯ.

Што се у народним говорима јављају облици *пи̏тајӯ, за̀пи̏тајӯ, вѐнча̄вајӯ, вечѐра̄вајӯ, арато̀си̏љајӯ,* разлог је утицај осталих лица praes.

Ова се акценатска алтернација, сем тога, јавља и у још једном случају у глагола. То је познати однос 1, 2, 3. sg. praes. према 1, 2. pl. praes. у глагола:

жѐлӣм — жели́мо;
зелѐнӣм — зелени́мо;
ло̀мӣм — ломи́мо;
сведо̀чӣм — сведочи́мо;
пријатѐљӣм — пријатељи́мо;
вѐнча̄м — венча́мо;
ору̏жа̄м — оружа́мо;
руковѐда̄м — руковеда́мо.

Али, у вези с овим глаголима треба рећи да је већ Даничић допуштао *пѐче̄м — пѐче̄мо* (поред *пече́мо)* и *у̏ме̄м — у̏ме̄мо* (поред *уме́мо)*. Нови заједнички Правопис допушта и *жѐлӣмо, зелѐнӣмо, ло̀мӣмо, сведо̀чӣмо, пријатѐљӣмо, вѐнча̄мо, ору̏жа̄мо, руковѐда̄мо.* Међутим, и у Правопису је доследно *ју̏на̄к — јуна́ка*. Правопис се у свему овоме у вези с глаголима ослања на западније српскохрватске говоре. Очевидно је алтернација о којој говоримо почела да се у тим говорима нарушава у односу између облика који су на известан начин синтаксички равноправни (поједина лица у

praes. — sg. : pl.), док се у односу између неравноправних облика чува (номинатив : коси падежи).

Ова се алтернација јавља и у придева *вàља̄н — ваља́на* где је у питању однос masc. : fem. (neutr.). Што се она не јавља у примеру *кр̏ца̄т — кр̏ца̄та*, објашњење је дао сам Даничић: он *кр̏ца̄т* тумачи према *пу̏нца̄т* (Срп. акц. 223) (очевидно емфатични акц.).

Ова се алтернација, сем тога, јавља у још неким ситуацијама:

1) У односу gen. sg. (instr. sg.) према gen. pl. типа *сѐстра — сѐстре̄ (сѐстро̄м) : сеста́ра̄.*

2) У знатном броју категорија кад се у именица јавља (⌣) + (ʹ) + (⌣) други део алтернације долази у речима (обично глаголима) изведеним од тих именица:

а) *(ру́ка) — уру́чити : у̏рӯчӣм;*

б) (loc. sg. *обли́ку) — уобли́чити : уо̀блӣчӣм.*

Мислим да се може рећи да се loc. sg. типа *обли́ку* и сл. и губи у извесним српскохрватским говорима зато што он нема практично могућности да алтернира у парадигми са ситуацијом (ʹ) + (—) + (x). Акценат *гла́ва* стабилан је зато што је то акценат nom. sg., дакле лексички акценат.

3) У овоме низу могли би се навести и односи: *јѐдно̄г(а) — једно́га; мо̀је̄г(а) — моје́га* и сл.

Међутим, да је алтернација о којој је реч жива у данашњем српскохрватском језику, доказују и ове чињенице:

1) Многе стране именице masc. пришле су у српскохрватском језику типовима *ју̀на̄к* и сл. (cf. Речник САНУ, passim).

2) Многи страни глаголи пришли су типовима *пи́тати* и сл. (ib.).

3) У дијалектима с четвороакценатским системом именице типа *бѐло̄в* прилазе типовима *ју̀на̄к* а глаголи типа *истре́сти* имају inf. *ѝстре̄сти.*

На крају, није потребно објашњавати да поменута акценатска алтернација није у свим наведеним категоријама настала током историјскога развитка на исти начин. За данашње језичко осећање важно је да се она сада јавља у тим категоријама као алтернација и да је — управо зато — данас творачка.

Берислав М. Николић

14. V 1961, Београд.

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

1. *У сличном духу је написан коментар у „Краснаја звезди“. . . За „Краснаја звезду“ је симболично да се Хрушчов и Кенеди сусрећу у Бечу . . . „Краснаја звезда“ завршава свој коментар* (Политика 29. V 1961, стр. 1).

На страни 157, тачка 183Ђ — у одељку посвећеном транскрипцији руских имена, стоји: „Двочлана имена код којих се у нашем језику осећа придевски део прилагођавају се нашим облицима: Литературная Газета — *Литературна газета*, Царское Село — *Царско село . . .*“. На руски придев *красный*, који је код нас доста познат и близак по облику нашем придеву *красан* (иако различит од њега по значењу) може се применити наведени пропис, па је требало написати „*Красна звезда*“, „*Красној звезди*“, „*Красну звезду*“. Овај пропис можда и иначе измиче пажњи коректора и лектора, па и другде у штампи срећемо и преко радија чујемо „*Економическаја газета*“ и сл. Ако би се овакво писање у номинативном облику и могло бранити, оно изазива велике тешкоће кад се јави потреба за неким другим падежним обликом, па треба доследно применити наведену одредбу правописа, којом се отклањају те тешкоће.

2. *Ми смо за контакте и везе, за пријатељство са америчким народом, кога у нашој земљи поштују и цене* (на истом месту).

Много пута је указано на доста честу погрешну употребу облика акузатива, какву имамо код односне заменице у горњем примеру. Наиме, акузатив је по облику једнак генитиву (у мушком роду) ако појам у акузативу значи живо биће. Међутим, колективне именице — макар значиле и скуп живих бића, као што то значи именица *народ* у наведеном примеру — немају овакав облик акузатива, него је он једнак номинативу. Несамосталне речи

(придеви, придевске заменице и др.) поводе се у овоме за именицама, па је акузатив односне заменице *који* у горњем примеру требало написати друкчије: . . . *са америчким народом, који у нашој земљи поштују и цене.*

На истом месту читамо чудно склопљену реченицу (ваљда рђав превод): *не желимо да би неком причињавали зло.* Облик потенцијала (поготово погрешан: *би* уместо *бисмо*) овде је сасвим непотребан, а уместо њега је требало употребити или инфинитив или презент са свезом *да: не желимо причињавати зло* или *не желимо да причињавамо зло.*

3. *Боравак у Паризу, и касније у Ханоју, је неке чланове краљевске породице учинио бонвиванима* (Политика 3. VI 1961, 4).

Енклитика *је*, као и свака друга енклитика, мора испред себе имати неку наглашену реч са којом се заједно изговара. Другим речима, енклитика не може стајати на почетку интонационе целине, иза говорне паузе. У наведеном примеру речи *и касније у Ханоју* третирају се као уметнути део реченице, а иза уметнутих делова — било којим знаковима интерпункције они били одвојени — осећа се говорна пауза, која не дозвољава да се непосредно иза таквог дела употреби енклитика. Чак и ако се изоставе зарези (тј. ако се речи *и касније у Ханоју* не сматрају накнадно додатима), енклитика опет неће бити на свом правом месту у реченици. Наиме, енклитика се нерадо поставља непосредно иза дела реченице који се састоји од већег броја наглашених речи. У горњем примеру такав опширнији део реченице представља субјекатска синтагма: *Боравак у Паризу и касније у Ханоју.* Слично огрешење о језичко осећање имамо у примеру *У неком индијском коментару сам недавно прочитао овакву формулацију* (на истом месту) — где је енклитика непосредно иза предикатовог додатка састављеног од три наглашене речи.

Према томе, требало је написати *Боравак у Паризу и касније у Ханоју учинио је неке чланове краљевске породице бонвиванима* и *У неком индијском коментару недавно сам прочитао овакву формулацију.*

М. П.

4. *Шта ко подразумева под политиком[.] Ко је за — с к против ње* (Данас, 7. VI 1961, 3).

Израз „ко је за — а ко против ње“ представља покушај економичнијег и експресивнијег казивања. Ми га, међутим, не можемо сматрати оправданим. Ево зашто. Облик *ње* (који замењује реч *политика*) јесте генитив. Опредељеност се, међутим, исказује конструкцијом *за*+акузатив. Предлог *за* употребљен са генитивом „одређује време трајања које се поклапа с трајањем онога што означава име у генитиву“ (М. Стевановић, Граматика², стр. 374). Исп. Стевановићев пример: „За целе турске владавине није било већих зулума од тих.“ Међутим у примеру који смо навели није у питању временско значење већ управо обележавање опредељености. Значи ваљало је написати: Ко је за политику — а ко против ње.

Конструкције као што је ова све се чешће могу срести нарочито у штампи. Оне се међутим не могу правдати ни евентуалним образложењем да их треба схватити као неку врсту елипсе. Ни елиптично се изражавање, наиме, не сме овако флагрантно противити елементарним нормама српскохрватскога књижевног језика.

5. *За време свог боравка у Холандији господина Кочу Поповића примила је њено величанство краљица Холандије* (Политика, 30. V 1961, 1).

Овај пример нас подстиче да мало детаљније поразговарамо о заменици *свој*. Заменица *свој* јесте присвојна заменица свакога лица. Она се употребљава онда кад у једној реченици треба означити да нешто припада субјекту реченице (в. М. Стевановић, Граматика², 97). Исп. Стевановићев пример: Сви су се дали на извршење својих задатака (о. с.). Међутим, као што то истиче проф. М. Стевановић, заменица *свој* употребљава се и „у значењу придева *сопствени*, *властити*, *независан*, *слободан*, *прави*, *одговарајући*, *какав треба* и сл.“ (о. с. 349—350); исп.: Своја ће им вјера омрзнути итд. (loc. cit.).

У примеру из Политике није у питању ова друга употреба заменице *свој*. Реч је о посети Холандији нашег државног секретара за спољне послове. Новинар који је преводио званични коминике (а овај цитат је из коминикеа), једноставно је погрешно м. *његове* употребио *своје*. Субјекат реченице је краљица Холандије. Заменица *свој* значи „припадање појму субјекта“ (Стева-

новић, loc. cit.). Међутим, није холандска краљица посетила Холандију и тада примила Кочу Поповића, већ га је она примила за време његове посете Холандији. Зато је требало рећи: Кочу Поповића је, за време његовог боравка у Холандији, примила њено величанство краљица Холандије.

Б. М. Н.

6. *Уз то, принц Суфанувонгова борба везала је њега као личност уз северњачки, племенски менталитет Лаоса* (Политика, 3. VI 1961, стр. 4).

Уколико уз властито име (или присвојни придев од властитог имена) стоји нека друга именица која значи титулу, занимање итд. — а та именица је у парадигми непроменљива, у том случају се између те непроменљиве именице и властитог имена (или придева од властитог имена) пише у зависном падежу цртица: Узун Мирко : Узун-Мирку, Хаџи Ђера : Хаџи-Ђеру, кир Јања : кир-Јање, кир-Јању итд. Исти поступак је и код присвојног придева овог типа синтагме: Узун-Мирков, Хаџи-Ђерин, кир-Јањин.

У цитираној реченици из Политике потребна је следећа корекција. Именица *принц* не припада овој групи непромењљивих именица, него обично задржава потпуну промену и кад се употреби као титула. Зато треба поступити онако како се обично у нашем језику поступа кад се означава припадање неком појму који је означен именицом уз коју као одредба стоји нека именица, придев, заменица или број. Место присвојног придева треба употребити генитив дате именице. С њом треба да се слажу и њене одредбе, уколико су промењљиве по падежима.

Према томе цитирана реченица треба да гласи: *Уз то, борба принца Суфанувонга везала је њега као личност уз северњачки, племенски менталитет Лаоса.* Присвојни придев могао би се употребити једино ако се изостави титула: *Суфанувонгова борба*, или с цртицом између непромењљиве титуле и облика придева: *принц-Суфанувонгова борба.*

7. *Једини начин јесте, одузети власт од колонијалиста* (Политика, 3. VI 1961, стр. 4).

Овакав поступак — одвајање глаголске споне *јесте* од предиката зарезом, исто толико је неоправдан као што би било неоправдано ставити зарез између глаголске споне и именског

дела именског предиката, нпр. *Једини начин је, одузимање власти од колонијалиста.* Реченицу је требало написати без зареза: *Једини начин јесте одузети власт од колонијалиста.*

8. *Па је позвао представнике Саванакет групе* (слично на више места, Политика, 4. VI 1961, стр. 4).

И у нашем језику има случајева да се употребљава именица да одреди другу именицу: *спомен-плоча, радио-станица, алај-барјак;* у том случају она се не мења, а за именицу коју одређује везује се цртицом. Међутим, властита имена ређе се тако употребљавају. Поготово нема потребе за таквом употребом када не постоји никаква обличка сметња да се направи присвојни придев од властитог имена. У наведеном примеру *Саванакет* је име града у Лаосу и од њега је обичан присвојни придев *саванакетски.* Зато ова реченица треба да гласи: *Па је позвао представнике саванакетске групе.*

З. Г. С.

НАШ ЈЕЗИК *излази једанпут у два месеца у свескама од 4 до 6 табака; пет свезака чине једну књигу. Јула и августа часопис не излази. Годишња претплата износи 500 дин.; цена поједином броју је 100 дин. Претплату слати Институту за српскохрватски језик, Београд, Кнез-Михаилова 35/I, на текући рачун број 101-14-2-947. Рукописе слати Уређивачком одбору или др Бериславу М. Николићу, секретару Одбора, Институт за српскохрватски језик, Београд, Кнез-Михаилова 35/I.* — Рукописи се не враћају.